

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Afag Trubitsona

**SISEAUDIITORILE VAJALIKUD OSKUSED JA TEADMISED
NING NENDE OMANDAMISE VÕIMALUSED EESTI
ÜLIKOOLIDES**

Magistritöö

Õppekava Ärirahandus ja majandusarvestus, peaeriala audiitortegevus

Juhendaja: Lehte Alver, PhD

Tallinn 2019

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 9680 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Afag Trubitsona.....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 163639TARM

Üliõpilase e-posti aadress: agusseinzade91@gmail.com

Juhendaja: professor Lehte Alver:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE.....	5
LÜHENDID.....	6
SISSEJUHATUS.....	8
1. SISEAUDITI KONTSEPTSIOON JA RAAMISTIK.....	11
1.1. Siseauditi kasvav roll ja selle teoreetiline taust.....	11
1.1.1. Siseauditi roll.....	11
1.1.2. Siseauditi definitsioon ja funktsioon.....	13
1.1.3. Eesti Siseaudiitorite Ühing.....	17
1.2. Haridusest.....	19
2. UURINGU METOODIKA JA TULEMUSED.....	25
2.1. Uurimismeetod ja valim.....	25
2.2. Küsimustiku koostamine.....	26
2.3. Uuringu tulemused ja järeldused.....	27
2.4. IAEP programm, Eesti ülikoolide õppekavad ja siseauditi ained.....	40
2.4.1. IAEP programm.....	40
2.4.2. IAEP õppekava ained ja Eesti ülikoolide ained.....	42
2.4.3. IAEP õppekava ained ja magistritöö tulemusest selgunud oskused.....	45
KOKKUVÕTE.....	47
SUMMARY.....	50
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU.....	53
LISAD.....	58
Lisa 1. Küsimustik.....	58
Lisa 2. Vastanute tööstaažid.....	68
Lisa 3. Vastanute ESAÜ liikmestaaž.....	69
Lisa 4. Vastanute haridustasemed.....	70
Lisa 5. Ülikoolid, kus vastanud on õppinud.....	71
Lisa 6. Vastanute akadeemilised põhierialad.....	72
Lisa 7. Vastanute töökoha organisatsioonitüüp.....	73
Lisa 8. Vastanute tegevusvaldkonnad.....	74
Lisa 9. Vastanute sertifikaadid.....	75
Lisa 10. Vastanute hinnang pädevuste ja oskuste tähtsusele.....	76

Lisa 11. Vastanute hinnang isikuomaduste tähtsusele.....	77
Lisa 12. Vastanute hinnang tehniliste oskuste tähtsusele	78
Lisa 13. Vastanute hinnang eri valdkonna teadmiste tähtsusele.....	79
Lisa 14. Auditivahendite või –meetodite kasutamine siseauditi tegevuses	80
Lisa 15. Meetodite ja tehnikate kasutamine siseauditi tegevuses järgneval viiel aastal.....	81
Lisa 16. Hinnang siseauditi tegevuse õppe võimalustele Eestis	82
Lisa 17. Spetsialiseerumine siseauditile	83
Lisa 18. Hinnang kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste piisavusele.....	84
Lisa 19. Hinnang kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste kvaliteedile.....	85
Lisa 20. Teadmiste täiendamine koolitustega.....	86
Lisa 21. Koolitustele kulutatud aeg	87
Lisa 22. Spetsialiseerumine siseauditi tegevusele ülikoolides.....	88
Lisa 23. Ülikoolid, kus uuringus osalenud siseaudiitorid on õppinud.....	89
Lisa 24. Siseaudiitorite töökohtade organisatsioonitüübid	90
Lisa 25. Siseaudiitorite hinnang siseauditi tegevuse õppevõimalustele Eestis.....	91
Lisa 26. Siseaudiitorite hinnang siseauditi spetsialiseerumisele kõrgkoolides.....	92
Lisa 27. Siseaudiitorite hinnang kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste piisavusele	93
Lisa 28. Siseaudiitorite hinnang kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste kvaliteedile.....	94
Lisa 29. Siseaudiitorite teadmiste täiendamine koolitustega	95
Lisa 30. Siseauditi kutsetegevuse koolitustele kulutatud aeg	96
Lisa 31. Siseaudiitorite hinnang riigipoolse siseauditi õppevõimalustele	97
Lisa 32. Nimekiri IAEP õppekava juurutanud ülikoolidest.....	98
Lisa 33. Põhiliste erialaainete ja lisaainete nimekiri EBS-is, TÜ-s, TTÜ-s	100

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk on selgitada välja siseaudiitorite kutsealaseid oskusi ja pädevusi. Töö tulemusena selgub, milliseid pädevusi ja oskusi on siseaudiitoril vaja kutsealaseks tööks ja millises Eesti kõrgkoolis saab neid teadmisi omandada. Töö hüpotees on väide, et Eesti kõrgkoolides pakutakse vähe õpet siseauditi valdkonnas. Hüpoteesidele kinnituse leidmiseks või ümberlükkamiseks uuritakse Eesti ülikoolide õppekavasid ja töö eesmärgi saavutamiseks korraldatakse ankeetküsitlus.

Ankeetküsitluse tulemustest selgub, et siseaudiitoritel on vaja kutsetööks mitmete valdkondade tundmist. Eelkõige tuleb tunda auditi valdkonda, riskijuhtimist, siseauditeerimise kutsetegevuse standardeid ja olla teadlik pettustest. Siseaudiitorid peavad kutseks tähtsateks oskusteks suhtlemisoskust, väärtusloovat siseauditit ning probleemi tuvastamise ja lahendamise oskust. Seega peaksid siseauditi tegevuse õpingud käsitlema sisekontrollisüsteeme, riskijuhtimist ja kontrolliraamistikku. Lisaks peaks õppekavas olema aineid, mis arendavad üliõpilastel suhtlemisoskust, probleemi tuvastamist ning väärtusloova siseauditi viise. Kõige tähtsamateks tehnilisteks oskusteks on kontrollimeetmete tuvastamise oskus, riskianalüüsi ja sisekontrolli hindamise meetodite tundmine ja läbirääkimisoskused. Samuti on tähtis tunda auditivahendeid ja -meetodeid, mida siseauditi tegevuses kasutatakse tüüpiliste audititegevuste jaoks. Nendeks vahenditeks ja meetoditeks on riskipõhine auditi planeerimine, elektroonsed sidevahendid, elektroonsel kujul tööpaberid ning analüütiline ülevaade.

Uuring näitab, et Eestis ei ole ühtegi õppekava spetsialiseerumisega siseauditile, kuid on erialasid, mis sisaldavad siseauditi valdkonna aineid. Seega võib uuringu tulemuste põhjal järeldada, et töö hüpotees leidis kinnituse.

Võtmesõnad: siseaudit, siseauditi ained, siseaudiitori oskused

LÜHENDID

ACCA – *Associaton of Chartered Certifies Accounctants*

ARC – Akadeemiliste Suhete Komitee

AS – Atesteeritud siseaudiitor

ASSA – Avaliku sektori üksuse siseaudiitor

CAAT – *Computer-Assisted Audit Techniques*

CBOK – *Common Body of Knowledge*

CCSA – *Certification in Control Self-Assessment*

CFE – *Certified Fraud Examiner*

CFSA – *Certified Financial Services Auditor*

CGAP – *Certified Government Auditing Professional*

CIA – *Certified Internal Auditor*

CISA – *Certified Information Systems Auditor*

CLERP – *Corporate Law Economic Reform Program*

CRMA – *Certification in Risk Management Assurance*

CSA – *Control self-assessment*

EBS – *Estonian Business School*

ESAÜ – Eesti Siseaudiitorite Ühing

IAEP – *Internal Auditing Education Partnership Program*

IIA – Rahvusvaheline Siseaudiitorite Instituut

IIARF – *Institute of Internal Auditors Research Foundation*

IKT – Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia

IPPF – *International Professional Practices Framework*

ISO – Rahvusvahelise Standardimisorganisatsiooni standard

IT – Infotehnoloogia

MTÜ – Mittetulundusühing

PIA – *Professional Internal Auditor*

QA – *Quality Assurance*

SOX – *Sarbanes-Oxley Act*

TTÜ – Tallinna Tehnikaülikool

TÜ – Tartu Ülikool

ÕIS – Õppeinfosüsteem

SISSEJUHATUS

Organisatsioonid on huvitatud püstitatud eesmärkide saavutamisest, mistõttu püütakse ohustavad riskid maandada. Kaitsmaks end ohustavate tegurite eest ning tuvastamaks võimalikke kitsaskohti on organisatsioonid läbi aegade üritanud välja töötada ja rakendada mitmesuguseid kontrollimehhanisme. Siseaudiitori ülesanne on anda ettevõtte juhtorganile kindlustunne, et juhtimisprotsessid toimivad ja kontroll on piisav. Selles kontekstis on siseaudit organisatsiooni juhtimisprotsessi lahutamatuks osaks. Teoreetikud ja praktikud (Rittenberg *et al.* 1999; Ruud 2003) on siseauditit kirjeldanud kui ettevõtte juhtimise olulist komponenti väites, et tõhus sisemine auditiosakond on ettevõtte juhtimise lahutamatu osa.

Siseaudiitorite ja juhtide arvates suureneb Eestis siseauditi roll. Aja jooksul on muutunud ka nõudmised siseaudiitoritele. Siseauditi kvaliteet sõltub kutse-, ja ametialasest ettevalmistusest, teadmistest, oskustest ning ka loovusest. Magistritöös uuritakse siseaudiitorite pädevusi ja oskusi, mis võimaldab omakorda hinnata pädevuste ja oskuste vastavust kutsealastele teadmistele.

Siseaudit on Eestis uus valdkond. Eesti Siseaudiitorite Ühing loodi 2000. aasta 2. mail ja on Rahvusvahelise Siseaudiitorite Instituudi liige alates 17.06.2000. IIA tähistas 2016. aastal oma 75. aastapäeva. Kuna antud valdkond on küllaltki uus Eestis, siis selle uurimine on huvipakkuv ja aktuaalne. Auditialase kutsetegevuse pädevusi ja hariduse omandamise võimalusi ja kvaliteeti on Eestis vähe uuritud, mistõttu vajab see valdkond täiendavat uurimist.

Siseaudiitoritelt eeldatakse kompetentsust, eriteadmisi ja oskusi. Siseaudiitorite kutsetegevuse parema ja ühtlasema kvaliteedi tagamiseks on seatud nende kutsetegevusele kindlad raamid, milleks on eksaminõue. Eksami sooritamise eelduseks on nõutav haridustase ja kogemused, mis mõjutab siseaudiitorite teenuste kättesaadavust turul. Magistritöö eesmärk on selgitada välja siseaudiitorite kutsealaseid oskusi ja pädevusi ning millises Eesti ülikoolis saab neid teadmisi omandada. Töö eesmärgi saavutamiseks püstitakse uurimisülesanded:

- 1) välja selgitada siseaudiitorite kutsetegevuse ettevalmistuse tase;
- 2) uurida, millised ülikoolid võimaldavad omandada teadmisi siseauditi valdkonnas;

3) teada saada, millised pädevused ja oskused on vajalikud siseaudiitoritel.

Töö tulemusena selgub, milliseid pädevusi ja oskusi on siseaudiitoril vaja kutsealaseks tööks ja millises Eesti ülikoolis saab neid teadmisi omandada. Selleks et Eesti tööjõuturul oleks pädevaid siseauditi spetsialiste, tuleks luua siseauditi õppe võimalusi. See omakorda tuleb kasuks tudengile, kes on antud valdkonna õppe võimalustest huvitatud.

Töö hüpotees on väide, et Eesti kõrgkoolides pakutakse vähe õpet siseauditi valdkonnas. Hüpoteesidele kinnituse leidmiseks või ümberlükkamiseks uuritakse kolme Eesti Ülikooli õppekavasid ja töö eesmärgi saavutamiseks korraldatakse ankeetküsitlus. Ankeetküsimustiku koostamist ja valimi moodustamist kirjeldatakse teise peatüki esimeses alampeatükis.

Siseauditi kasvav tähtsus suurendab siseaudiitorite nõudlust, millest on eelkõige huvitatud ettevõtted, kes soovivad palgata siseaudiitorit. Kuigi riskide juhtimise eest on vastutav organisatsiooni juhtkond, siis nõustavad juhte siseaudiitorid. Organisatsiooni juhtide huvides on oluline teada, et on olemas erialase ettevalmistusega inimesi. Riik on huvitatud hariduse omandamise võimalustest ja kvaliteedist, et riigis oleks haridustase konkurentsivõimeline ja rahuldaks turu nõudlust. Üheks huvigrupiks on noored, kes tahaksid omandada soovitud eriala ja olla kindlad selle kvaliteedis.

Siseauditi alast teenust ja koolitust pakuvad suuremad audiitorbürood Eestis (KPMG Baltics OÜ, Grant Thornton Baltic OÜ, Ernst&Young Baltic AS, AS Deloitte Audit Eesti, BDO Eesti AS). Töö raames uuritakse kõrgkoole, kus on võimalik omandada teadmisi siseauditi valdkonnas.

Lugejale annab töö hea ülevaade Eesti kõrgkoolides oleva auditi valdkonna õppimisvõimalustest, oskustest ja isikuomadustest, mida siseaudiitorina vajatakse. Siseaudiitorite seas läbiviidud ankeetküsitlusest saadud andmed toovad välja nende ametialase ettevalmistuse taseme ja selle piisavusest nende erialal. Samuti toob küsitlus esile, milliseid pädevusi ja oskusi on siseaudiitoril vaja oma valdkonna raames.

Töö esimene peatükk annab ülevaate siseauditi mõistest ja rollist ning määratletakse siseauditi funktsioon. Samuti tutvustatakse Eesti Siseaudiitorite Ühingu eesmärke, missiooni ja tegevusi. Peatüki teine alajaotis käsitleb haridustemaatikat ja kolmandas alajaotises antakse lühiülevaade siseaudiitorite kutsealase pädevuste kogumi käsitletud uuringutest. Teises peatükis kirjeldatakse

uurimismeetodit, põhjendatakse valimi valikut ja esitatakse uuringu tulemused ja järeldused. Teise peatüki neljandas alajaotises tutvustatakse IAEP õppekava ja võrreldakse seda Eesti ülikoolide õppekavadega.

1. SISEAUDITI KONTSEPTSIOON JA RAAMISTIK

Magistritöö esimene peatükk põhineb erialakirjandusel ja annab ülevaate siseauditi rollist ja funktsioonist. Esimeses alajaotises määratletakse siseauditi mõiste ja funktsioon ning tutvustatakse Eesti Siseaudiitorite Ühingu eesmärke, missiooni ja tegevusi. Teine alajaotis käsitleb haridustemaatikat. Kolmandas alajaotises antakse lühiülevaade siseaudiitorite kutsealase pädevuste kogumi käsitletud uuringutest.

1.1. Siseauditi kasvav roll ja selle teoreetiline taust

1.1.1. Siseauditi roll

Audit omab olulist rolli avaliku huvi teenimisel: tugevdab usaldust finantsaruannete vastu, edendab aruandekohustuse täitmist ja läbipaistvust. See annab omanikele, investoritele ja ka juhtkonnale kindluse, et ettevõtte finantsaruannetes on kajastatud finantsseisundit, majandustulemust õigesti ja õiglaselt. Lisaks annab audit kõigile äritegevuses osalevatele pooltele vastastikuse kindluse aruannetes kajastatava informatsiooni tõesuse suhtes. (Audit Quality Forum 2005)

Siseauditi rolli mõistmisel on teadlased (Adams 1994, Berle 1932, Means 1932) käsitlenud mitmesuguseid teooriaid. Agenditeooria kohaselt lähevad omanike ja juhtide huvid vastuollu ja omanikud ei usalda agente ehk juhte, mistõttu otsivad nad väljastpoolt organisatsiooni sõltumatut eksperti. Siseaudiitor sõltumatu eksperdina kooskõlastaks mõlema poole huvid. (Berle, Means 1932) Adams (1994) määratles siseauditit kui tähtsat funktsiooni juhtimisalasel nõustamisel ja nõukogu nimel kontrolli toimimise jälgimisel. Seega annab siseaudit kinnituse nõukogule kontrolli toimimise ja tõhususe osas.

Suurenenud on siseaudiitori kutse tähtsus juhtkonna nõustaja rollis. 1999. aastal muutus siseauditi definitsioon. Uue definitsiooni kohaselt on siseaudiitoril oluline roll ettevõtte juhtimisel. Siseaudit andis juhtkonnale kindlust riskijuhtimise, juhtimisprotsesside ja kontrollimeetmete piisavuse osas. Seega kui eelnevalt andis siseaudit kindluse mineviku

sündmuste osas, siis lisandusid veel lisandväärtust loovad nõustamistegevused (Fraser, Henry 2007). Selles kontekstis on siseauditi rolli kirjeldatud kui ettevõtte tõhusa juhtimise eeltingimust. (Christopher 2015)

Siseaudiitori rolli väljakujunemist on mõjutanud ka regulatsioonid. Paljud nendest on välja töötatud pärast suuri skandaale. Näiteks 2002. aasta Sarbanes-Oxley seadus (SOX) Ameerika Ühendriikides (Ramamoorti 2003), CLERP 9 (Corporate Law Economic Reform Program) 2004. aasta seadus Austraalias. Need nõuded ja muudatused tugevdasid oluliselt agenditeooria kontseptsiooni ning suurendasid juhatuse ja nõukogu aruandekohustuslikkust ning audiitori sõltumatust. Samuti suurendasid nad kaudselt sisekontrolli rolli juhatuse ja nõukogu juhtimise parendamisel (Carcello *et al.* 2005).

Teadlased ja praktikud (Rittenberg 2002, Ruud 2003) määratlevad siseauditit kui ettevõtte juhtimise olulist komponenti väites, et tõhus sisemine auditiosakond on ettevõtte juhtimise lahutamatu osa. Eespool nimetatud areng on omandanud siseaudiitorile silmapaistva rolli ettevõtte juhtimisel. Sellise arengu tagajärjel kalduvad avaliku- ja erasektori organisatsioonide juhid näitama suuremat sõltuvust siseauditi funktsioonist nende abistamisel juhtimisalase vastutuse täitmisel. Sellise arengu tagajärjel sattus siseauditi osakond suurema surve alla, et pakkuda laiendatud nõustamise ja konsultatsiooni teenuseid juhatusele (Carcello *et al.* 2005, Christopher *et al.* 2009). On väidetud, et selliste teenuste pakkumine võib kujutada endast ohtu, kuna see võib mõjutada siseauditi sõltumatust ja seega ka selle usaldusväärsust. (Christopher *et al.* 2009)

2010. aasta üleilmse küsitluse kohaselt on siseaudiitori roll pidevas arengus. Eelkõige on see seotud organisatsiooni riskijuhtimise ja juhtimisprotsessidega seotud siseauditi tähtsuse suurenemisega. Seega saab märkida, et siseauditi tegevuse evolutsioon toimub riskijuhtimise ja juhtimise valdkonna suunas. (CBOK 2010)

On ka arvamusi, et siseauditeerimine täidab sisekontrolli järelevalve ja politsei rolli ettevõtete juhtimises, mistõttu võib põhjustada rahulolematusi ja isegi konflikte ettevõttes. See mõjutab aga ettevõtte arengut negatiivselt. Siseaudiitor on sisekontrolli hindaja ja kontrollija, kes teeb ettepanekuid muudatuste tegemiseks mittetoimiva sisekontrolli puhul. (Nie 2017)

Ettevõtted investeerivad sisekontrollisüsteemi tõhusasse toimimisesse. Eriti suure võlakooormusega ettevõtetel on suured siseauditi eelarved (Carcello *et al.* 2005). Omoteso ja Obalola (2014) uurisid lähenemisviisi, mille kohaselt siseaudit, välisaudit ja auditikomitee omavad tähtsat rolli pettuse tuvastamisel ja uurimisel. Kolm üksust loovad ja toetavad sisekontrollisüsteemi ennetamiseks ja tuvastamiseks pettusi. Seejuures on siseaudiitorid ettevõtte varade kaitsjad, välisaudiitorid kontrollivad ettevõtteid ühiskonna huvide kaitsmisel ning auditikomitee teostab järelvalvet sisekontrollisüsteemi, riskijuhtimise ja välisauditi läbiviimise üle. Krambia-Kapardis ja Papastergiou (2016) uurisid pettusi 123-s Kreeka ettevõttes. Tulemused näitasid, et kõik 123 Kreeka ettevõtet, olenemata nende suuruselt, on olnud pettuste ohvrid. Nad leiavad, et Kreeka kriisi leevendamiseks peavad ettevõtted siseauditi tegevuse kaudu rakendama pettuse ennetavaid meetmeid. Siseauditi tõhususe ja pettuste avastamise positiivset seost kinnitab ka Monisola (2013) uuringute tulemused, milles siseauditiüksuse olemasolu organisatsioonis vähendab vigu sisekontrollis. Coram *et al.* (2008) väidavad, et siseauditi üksusega ettevõtted avastavad palju rohkem pettusi kui ettevõtted, millel puudub siseauditi osakond. Pettuste avastamisel ja ennetamisel võivad siseaudiitoritele abiks olla välisaudiitorid, kuid nende uuring näitab, et välisaudiitor tuvastab vaid 5% pettustest. Seega peaks siseaudiitor hindama auditiraamistikku, tuvastama pettusejuhtumid, soovutama juurdlust ja auditeid ning edastama audititulemused juhatuse liikmetele.

Toetudes eeltoodule saab märkida, et siseauditiil ja siseauditi üksusel on tähtis roll sisekontrolli loomisel ja jälgimisel, juhtimiselalasel nõustamisel ning pettuste tuvastamisel. Järgnev alapeatükk tutvustab definitsioone ja funktsioone, seda mis on läbi aegade muutunud.

1.1.2. Siseauditi definitsioon ja funktsioon

Siseauditit on defineerinud paljud organisatsioonid ja teadlased. IIA defineerib terminit siseauditeerimine kui sõltumatu, objektiivne, kindlust ja nõuandev tegevus, mis on suunatud väärtuse loomisele ja organisatsiooni tegevuse täiustamisele. See on kõige uuem siseauditi määratlus. Ühe vanematest definitsioonidest esitasid Brink ja Cashin (1958) peaaegu kaks aastakümnet pärast IIA asutamist, milles kehtestati "tegevusalase auditeerimise" aluspõhimõtted. Siseauditit kirjeldati kui raamatupidamise eraldi segmenti, kus kasutatakse auditi põhitehnikaid ja meetodeid. Asjaolu, et raamatupidaja ja siseaudiitor kasutavad samu meetodeid, viib tihti vale eelduseni, et nende töös on vähe erinevusi. Siseaudiitori tegevus on palju laiemal ulatusel ja on seotud paljude küsimustega. Lisaks sellele on siseaudiitor rohkem huvitatud ettevõtte igast toimingust ja sellest, et need toimingud oleksid võimalikult

kasumlikud. Seega muudavad juhtimiselased nõustamisteenused siseaudiitori mõtlemist ja üldist lähenemist. (Ramamoorti 2003)

Siseauditi funktsioonid on aja jooksul muutunud, on seda defineeritud erinevalt. Kõige lihtsam siseauditi funktsioon võib olla, kui üks inimene uurib midagi, mida ta on teinud. Ta küsib endalt, kui hästi on konkreetne ülesanne täidetud ja mis viisil saaks seda järgmine kord paremini teha. Kui selles tegevuses osaleb teine isik, tuleks hinnata ka tema panust. Väikestes ettevõtetes püüab juht või omanik hinnata ettevõtte toimingute efektiivsust. Kõigis sellistes olukordades on siseauditi funktsioon osa juhtkonna rollist. Kui aga ettevõtte tegevus muutub mahukamaks ja keerukamaks, ei ole omanikul või juhtkonnal enam ülevaadet ja kokkupuudet kõigi toimingutega, et piisavalt hästi hinnata ettevõtte toimimise efektiivsust. Keeruline on kontrollida, et ettevõtte huvid oleksid nõuetekohaselt järgitud ja vara piisavalt kaitstud ning töötajad toimiksid tõhusalt. Samuti on raskem aru saada, kas kehtivad lähenemisviisid on ikka veel tõhusad muutuvate tingimuste valguses. Juht võib püüda ise luua järelevalvesüsteemi ja olla selle jälgijaks, kuid see muutub raskeks ettevõtte laienemise ja protsesside keerulisemaks muutumisega. Neid kohustusi tuli delegeerida ja määrata vastutajad. (Moeller 2005)

20. sajandi siseauditi teerajajana kirjeldas IIA esimene teadusuuringute direktor Victor Z. Brink 1947. aastal välja antud deklaratsioonis siseaudiitori funktsiooni. Siseaudiitori kohustuste deklaratsioonis rõhutas ta, et kuigi siseaudit tegeleb peamiselt raamatupidamise ja finantsküsimustega, on selle tegevuse ulatuses ka organisatsiooni põhitegevust puudutavad küsimused. Kümme aastat hiljem pärast deklaratsiooni välja andmist on siseauditi vastutuse valdkonda oluliselt laiendatud. (Ramamoorti 2003) See hõlmas enamasti juhtimisteenuseid, näiteks (*Ibid.*):

- 1) raamatupidamise, finants- ja juhtimiskontrolli usaldusväarsuse, piisavuse, rakendamise kontrollimine ja hindamine;
- 2) kehtestatud plaanide ja protseduuride järgimise ulatuse kindlaksmääramine;
- 3) ettevõtte vara arvestuse ulatuse kindlaksmääramine ja kahjude eest kaitsmine;
- 4) raamatupidamise ja muude organisatsioonis väljatöötatud andmete usaldusväarsuse kindlakstegemine;
- 5) määratud ülesannete täitmise kvaliteedi hindamine.

1960ndatel aastatel oli siseaudiitoritel kalduvus nimetada ennast tulemusaudiitoriteks. Põhjuseks oli siseauditi tugev seos finantsauditiga ja soov rohkem tähelepanu pöörata

organisatsiooni põhitegevusele, mis võis viidata kasumi suurendamise võimalustele. Oma äärmuslikumal kujul tähendaks nn tegevustasandi auditeerimisfunktsioon täielikku eemaldumist finantsvaldkondadest. Selle tulemusena võisid nad hinnata protsesse, kuid ignoreerida olulisi raamatupidamis- või finantsküsimusi. Sellega ei olnud omakorda rahul ettevõtte juhid. (Moeller 2009)

1990. aastate alguses siseaudiitorid, sõltuvalt nende organisatsiooni konkreetsetest vajadustest ja eelistustest, töötasid mitmes valdkonnas: vastavusauditid, tehingu tsüklite auditid, pettuste ja muu ebakorrapärasuse uurimine, tegevuse tõhususe hindamine, analüüs, tegevusalase ja kogu organisatsiooni hõlmavate riskide ning muude kindlustus- ja nõustamistegevuse aruandlus ja hindamine. (Ramamoorti 2003)

Raamatus *Brink's Modern Internal Auditing* (2009, 29; 2005, 60) kirjeldatakse siseauditi allhanke kasvavat trendi 1990-ndatel. IIA sponsorlusel põhinev uuring näitas, et 1996. aastal oli Ameerika Ühendriikides ja Kanadas umbes 25% küsitletud organisatsioonidest sisseostnud siseauditi teenust. Selle põhjuseks oli kulude kokkuhoid ja auditi osakonna oskuste täiendamine. Siseauditi allhanget pakkusid välisaudiitorid ja kuna paljud ettevõtte juhid ei saanud siseauditi ja välisauditi funktsioonide erinevusest aru, siis oli neil lihtsam mõlemad teenused ühest ettevõttest osta. Enroni siseauditi funktsioon oli peaaegu täielikult sisseostetud firmalt Arthur Andersen, kes oli ka välisaudiitor. Pärast Enroni langemist tõstatati küsimus siseauditi allhanke sõltumatusel välisauditist. (Moeller 2005, 2009)

Christopher (2015) esitab teistsugust lähenemist, mille kohaselt on siseauditil pärssiv mõju ettevõtte tulemuslikkusele. Siseaudit keskendub otseselt sisekontrolli testimisele ja hindamisele, et kinnitada selle usaldusväärsust ja tõhusust. Ta püüab välja selgitada sisekontrolli nõrgad kohad, et saavutada eesmärged ning vältida vigu ja pettusi. Nõrgad kohad sisekontrollis suurendavad kontrollimeetmeid. Mitmesuguste kontrollimeetmete rakendamine aga aeglustab äriprotsesse ja mõjub ettevõtte tegevusele pärssivalt.

Riskijuhtimisega siseaudit pöörab tähelepanu kõikidele võimalikele riskidele, mis võivad ohustada ettevõtte eesmärkide saavutamist. Riskiga seotud siseaudit algab riskidega ja lõppeb riskidega ning riskid seostuvad auditiprotsessiga algusest lõpuni. See annab juhatusele olulist ja asjakohast teavet, mida on vaja eesmärkide saavutamiseks. (Liu 2012)

Aina rohkem erinevaid riske ohustab ettevõtteid nende eesmärkide saavutamisel. Siseaudiitori tegevus on suunatud ohustavate riskide väljaselgitamisele. Riskide minimeerimiseks peab siseaudiitor hindama ka sisekontrollisüsteemi efektiivsust ja täiustama seda. See on tema peamine funktsioon, mis ei hõlma üksnes raamatupidamis- ja finantsinfo kontrolli, vaid on oluliselt laiem. Siseaudiitor annab aru oma töö tulemustest juhtidele ja omanikele ning esitab omapoolseid ettepanekuid ja järeldusi. (Ramamoorti 2003)

Siseauditi rollid ja funktsioonid on läbi aegade muutunud. Tabelis 1 on toodud siseauditi tegevuse valdkondade areng. Kõige varasemaks tegevuseks oli raamatupidamiskirjete kontroll. Alates 2000. aastast muutus aga riskijuhtimisüsteemide hindamine põhiliseks tegevusvaldkonnaks. Mõned aastad hiljem keskendus siseaudit lisandväärtuse loomisele. 2010. aastast keskendub siseaudit finantsriskide juhtimisele.

Tabel 1. Siseauditi areng aastatel 1950-2013

Tegevusvaldkonnad	Aasta
Raamatupidamiskirjete kontroll	1950
Vastavuse hindamine	1960
Protseduuride läbivaatamine	1970
Kontrollide hindamine	1980
Sisekontrollisüsteemi aruandlus	1990
Riskijuhtimissüsteemi hindamine	2000
Riskide juhtimise süsteemi täiustamine	2001
Tegevuste aruandlus	2002
Lisandväärtuse loomine	2003
Siseauditi konsolideerimine	2004/2009
Finantsriskide juhtimise suutlikkus	2010/2013

Allikas: Munteanu, Zaharia 2013

Kokkuvõtvalt on oluline välja tuua, et traditsiooniliselt olid siseaudiitorid tegelnud nii raamatupidamise kui ka põhitegevust puudutavate küsimustega. Siseauditi vastutuse valdkonda on oluliselt laiendatud, hõlmates ka juhtimisteenuseid. Täna peab siseaudiitoritel olema organisatsioonist põhjalik ja laiahaardeline ülevaade. Siseauditeerimise uued rollid organisatsioonides on seotud riskide juhtimise, juhtimise ja kontrolliga, mis omakorda on suunatud eesmärkide paremale saavutamisele, väärtuse lisamisele, ja tulemuslikkuse suurendamisele.

1.1.3. Eesti Siseaudiitorite Ühing

Eesti Siseaudiitorite Ühing on 2000. aastal loodud MTÜ. Ühingusse kuulub vabatahtliku liikmena üle 250 professionaalse siseaudiitori ja siseauditeerimise kutsealast huvitatud spetsialisti. Ühing panustab oma tegevusega turvalise, tasakaalustatud ja hooliva ühiskonna kujundamisse. Missioon on ühendada ja toetada siseaudiitorid ja sellest kutsest huvitatud isikuid nende erialases arengus. Ühingu soovitud tulevikupilt näeb ette, et igas olulises organisatsioonis oleks siseaudiitor. ESAÜ strateegilised eesmärgid on suunatud siseaudiitorite kutsetegevuse arendamisele, oskuste suurendamisele, maine ja staatuse kaitsmisele ühiskonnas ja tagada ühingu jätkusuutlikkus. Eesmärkide täitmisel teeb ühing koostööd erasektori ja avaliku sektori organisatsioonidega, mille hulgas on ka ülikoolid ja kõrgkoolid. Toimib koostöö ülikoolide, kõrgkoolide ja teadusasutustega siseaudiitorite järelkasvu tagamiseks. Tihe koostöö toimib Tallinna Tehnikaülikooliga, kus ainukesena õpetatakse siseauditi ainet majandusarvestuse õppekava raames. (ESAÜ kodulehekülg)

ESAÜ kutsetegevuse arendamise eesmärk on saavutada ja hoida avalikus sektoris, erasektoris ja avaliku huvi üksustes siseaudiitorite kutsetegevuse kõrget taset. Selleks on loodud kutsekvalifikatsiooni ja kvaliteedi järelevalve süsteem, mis lähtub Rahvusvahelise Siseaudiitorite Instituudi soovitustest, nõuetest ja põhimõtetest ning Rahvusvahelistest Kutsetegevuse Raampõhimõtetest – *International Professional Practices Framework (IPPF)*. (*Ibid.*) Audiitoritegevuse seadusega sätestatakse audiitoritegevuse õiguslikud alused ja kirjeldatakse nõuded siseaudiitoritele, nende tegevuse õigusliku aluse, õiguse kutsetegevusele ja kutsetegevuse kvaliteedi järelevalve alused. Seadus hõlmab siseaudiitori tegevust ühingus, avaliku sektori üksuses ja erasektori üksuses. (AudS)

Siseaudiitorite kutsekomisjoni moodustas rahandusminister 2010. aastal audiitoritegevuse seaduse alusel, eesmärgiga nõuandva õigusega siseaudiitorite kutsetegevuse ja järelevalve küsimuste lahendamiseks ja siseaudiitorite kutsetegevuse arengule ja kvaliteedi parandamisele kaasa aitamiseks. Komisjoni täpsed ülesanded ja vastutus on määratud audiitoritegevuse seadusega. Komisjonil on õigus teha ettepanek siseaudiitori kutsetegevuse ja selle aluseks olevate standardite muutmiseks või välja töötamiseks ning ka muu siseaudiitori täiendusõppe, praktiseerimise korra, aruanne koostamise ja esitamise korruga seotud küsimuste algatamiseks. (ESAÜ kodulehekülg)

ESAÜ koolitustegevuste eest hoolitseb koolitus- ja arenduskomisjon. ESAÜ auliige Apo Oja rõhutab, kuivõrd oluline on aktiivne ja asjalik ESAÜ siseaudiitorite koolitusturul, sest Eesti võimaluste tingimusel siseaudiitori töö edukust määravad töövõtted omandatakse eelkõige täiendkoolituste kaudu (ESAÜ infoleht). Koolitusplaan koostatakse aastas kahes jaos I ja II poolaastaks. Kodulehel avaldatakse koolitusplaan ja kalender, kust saab näha koolituste kava. Korraldatakse ka regulaarseid seminare ja infohommikuid, üritusi sarjast „Kollegile Külla“ ning vabas formaadis ümarlaudu siseauditi teemadel. Näiteks 2018. aasta esimesel poolaastal on kavas korraldada koolitusi järgnevatel teemadel (ESAÜ kodulehekül):

- 1) auditimeeskonna juhtimine;
- 2) inimressursside juhtimine ja selle auditeerimine;
- 3) kirjalik eneseväljendus: ladus ja korrektne keelekasutus;
- 4) argumenteerimise kunst ja tehnika;
- 5) lean põhimõtete ja meetodite rakendamine siseauditeerimisel;
- 6) e-Dok audititarkvara;
- 7) IT ja IS kontrollide auditeerimine;
- 8) välislektoriga koolitus, teema täpsustamisel.

Koolituste teemad on seotud juhtimise, infotehnoloogia, kulusäästliku tootmise, pettuste ja eneseväljendusega. Lai koolitusteemade valik viitab siseaudiitori mitmekülgsetele teadmiste ja oskuste vajadusele. 2017. aasta koolitusplaanis on näha mitut kattuvat teemat või samade valdkondade teemasid. Koolitused kestavad enamasti ühe päeva, mis on kaheksa akadeemilist tundi. Selleks et siseaudit oleks tõhus, nõuab see siseaudiitoritel pidevat teadmiste täiendamist koolitustega (McKee 2006). Zanzig, Flesher (2011) uurisid koolitusmeetmete rakendamist pettuste tuvastamiseks USA ja Kanada ettevõtetes. Tulemused näitasid, et riskijuhtimise koolitused ja töötajate pettuse teadlikkuse suurendamine on vajalik pettuseriskide juhtimisel. Drogalas *et al.* (2017) uurisid siseauditi efektiivsuse mõju, audiitori vastutuse ja koolitusmeetmete rakendamist pettuste tuvastamisel. Uuringu tulemuste põhjal tuvastati, et siseauditi koolitustel on positiivne mõju pettuste tuvastamisele.

Tutvudes lähemalt ESAÜ eesmärkide, missiooni ja tegevusega saab järeldada, et ühing panustab siseauditi kutseala arengusse, tehes koostööd erasektori ja avaliku sektori organisatsioonidega, mille hulgas on ka ülikoolid ja kõrgkoolid. Koostöö ülikoolide, kõrgkoolide ja teadusasutustega tagatakse siseaudiitorite järelkasvu.

1.2. Haridusest

IIA Research Foundation viis 2010. aastal läbi uuringu, kus selgus, et umbes pool organisatsioonidest, kes osalesid siseauditi küsitluses, soovivad järgmise viie aasta jooksul värvata rohkem töötajaid. Tulemused näitasid, et kõige tõhusam viis uute töötajate värbamiseks on ettevõtte siseselt emaettevõtte kaudu. Otse ülikoolist värbamine oli kõige ebapopulaarsemaks allikaks. Selle põhjuseks võib olla kogemuste vajadus selles kutsetegevuses. Samas kui ülikoolides pakutakse vähe õpet antud valdkonnas, siis pole sealt töötajaid värvata. (CBOOK 2010)

Triinu Kaarna (2015) uuris oma magistritöö "Siseauditi funktsiooni edendamise lähtekohad Eesti kohalikes omavalitsustes" raames siseauditi funktsiooni rakendamist Eesti kohalikes omavalitsustes. Läbiviidud küsitluste tulemuste põhjal selgus, et väitega: siseauditi funktsiooni rakendamiseks on raske leida kvalifitseeritud tööjõudu, nõustusid 78,69% vastajatest. Samas uuringus oli esitatud ka väide, et siseauditi personalile on raske leida vajalikust mahust koolitust. Sellega nõustusid 60,6% vastajatest. Koolituste korraldamiseks on vaja taas spetsialiste, kes oleksid pädevad oma teadmiste edastamiseks. Seega eelnev küsitlus toob välja siseauditi spetsialistide vajaduse Eesti tööjõuturul.

Siseauditi kutseala kasvav roll tekitab nõudluse siseauditi valdkonna töötajate järele. Selleks on vaja omakorda luua akadeemilisi õppekavasid, et ette valmistada üliõpilasi tegevusalaseks tööks (Dickins, Reisch 2009). Üliõpilastel on ka suurenenud huvi siseauditi karjääri loomise võimaluste vastu (Sharifi 2010). IIA püüab sellele kaasa aidata loodud siseauditi hariduse partnerluse programmiga (IAEP), mille raames tehakse koostööd mitmesuguste ülikoolidega (IAEP 2018). Eesmärk on tagada siseauditi kutse valinud tudengitel edu saavutamaks vajalikud oskused ja julgustada ülikoole pakkuda siseauditi alast haridust. Suur huvi kaasata õppekavasse siseauditi aineid on tekkinud äriharidust pakkuvates kõrgkoolides (Sharifi 2010). Koolid püüavad siseauditiga kursusi ja programme täiustada ja täiendada (Clune, Grammling 2012). Clune ja Gramling (2012) viisid läbi uuringu tööandjate hulgas, millest selgus et ligikaudu 58% praktiseerivatest siseaudiitoritest võtavad hiljutisi ülikoolilõpetajaid tööle siseauditi valdkonda. Seejuures on eelis IIA arenguprogrammi läbinud tudengil. Lisaks peetakse tähtsaks suhtlemisoskust ja juhtimisoskust, mis näitab, et ülikoolid peaksid pakkuma üliõpilastele

võimalusi nende oskuste arendamiseks. 22% vastanutest ei võta hiljutisi ülikoolilõpetajaid tööle, mille peamiseks põhjuseks on kogemuste ja lisaressursside puudumine koolitamiseks.

Eelneva põhjal saab järeldada, et nõudlus siseauditi spetsialistide järele on maailmas olemas. Triinu Kaarna uuringust selgus, et siseauditi funktsiooni rakendamiseks on Eestis raske leida kvalifitseeritud tööjõudu. Magistritöö autori arvates tuleks nõudluse rahuldamiseks ja siseauditi spetsialistide väljaõpetamiseks luua täiendavaid õppekavasid, mille raames saaks omandada siseauditi valdkonnas vajaolevaid teadmisi ja oskusi. Järgnev alapeatükk kirjeldab siseaudiitorite oskusi ja isikuomadusi, mis tulenevad selle küsimusega tegeleatud uuringute tulemustest.

1.3. Siseaudiitorite oskused ja isikuomadused

Õppekavade koostamisel tuleb eelnevalt kaaluda, milliseid õppeaineid peaks õppekava sisaldama. Seejuures tuleks lähtuda vajalikest oskustest ja isikuomadustest, mida üliõpilane peaks õppeaastate jooksul omandama. Iga eriala ja kutsetegevus nõuab teatud oskusi ja teadmisi ning erandiks ei ole ka siseaudit. Üks viisidest, kuidas välja selgitada siseaudiitorile vajalikke pädevusi, on suuline või kirjalik küsitlus. Antud magistritöös kasutati kirjalikku küsitlust.

IIA ja IIARF teevad koostööd ja uurivad kaasaegse ärimaailma mõjutavaid tähtsaid küsimusi. Üks sellistest uuringutest on *The Common Body of Knowledge*, kus keskendutakse põhjalikult siseauditile. Uuringu küsitlusele saadi 13 500 vastust enam kui 107 riigist. Uuringu eesmärk oli moodustada siseauditi üleilmset seisut ja arengut kirjeldav andmebaas. Siseauditi kutseala täiendava uurimise põhjuseks on muutused: tehnoloogia areng, interneti ajastu, sidevõimaluste laienemine ning kiirenenud üleilmastumine. Äritegevus muutub aina keerulisemaks ning selle keerulisuse juhtimiseks muutuvad ka riskid, kontrollid ja vastavusprotsessid. (CBOK 2010) Siseauditi tegevusele vajalike oluliste teadmiste kogumi süstemaatiliseks ülesehitamiseks tuleb hoolikalt jälgida ja pidevalt analüüsida arengut dünaamiliselt muutuv keskkonnas. Eesmärk on püüda kindlustada siseauditi elukutse stabiilne kujunemine ja suunata uuringuid sellesse valdkonda. (*Ibid.*)

Siseauditi funktsiooni tõhustamine on hädavajalik, et hakkama saada tänapäeva ärikeskkonna väljakutsetega. Üleilmastumine ja kiired muutused põhjustavad vajalike oskuste ja omaduste

muutumist, mistõttu tuleb teadmisi ja oskusi pidevalt täiendada ja ajakohastada. Siseauditi väärtust mõõdetakse tema võimes juhtida muutusi parenemisele. Siseauditi kutseoskuste suundumuste uurimine on vajalik, et osata anda soovitusi siseauditi tegevuse muutmiseks. See peaks soodustama (*Ibid.*):

- organisatsioonile suurema väärtuse loomist;
- organisatsiooni sisekontrollisüsteemis puuduste elimineerimine;
- strateegilist positsiooni võtmist kutsetegevuse suhtes pikas perspektiivis.

CBOK-i (2010) uuringu üks eesmärk oli välja selgitada siseaudiitorite oskusi ja isikuomadusi. Siseauditi valdkonna töötajate arvamuste põhjal saab välja tuua kolm kõige tähtsamat oskust, mida nad pidasid oma tööks vajalikuks: suhtlemisoskus (sisaldab suulist, kirjalikku, aruannete kirjutamise ja esinemisoskust), probleemi avastamis- ja lahendamisoskus (sisaldab kriitilist, kontseptuaalset ja analüütilist mõtlemist), teadmiste ajakohastamise oskus (standardite, regulatsioonide ja muude valdkonna muudatuste kohta). Siseauditi juhtide arvamus erines veidi töötajate arvamuselt. Nende vastuste põhjal olid kolm tähtsamat oskust: siseauditile lisandväärtuse loomine, suhtlemisoskus ja enesetäiendamine standardite, regulatsioonide ja muude valdkonna muudatuste kohta. Seega kattusid mõlema vastanute gruppi arvamusel suhtlemisoskuses ja enesetäiendamises, mis on küllaltki ootuspärane. Siseaudiitor peab oskama ennast mõistetavaks teha ja probleemi sõnastada. Valdkonna regulatsioonide tundmine ja järjepidev muutuste jälgimine on samuti vajalik selles valdkonna pädevale spetsialistile. (*Ibid.*)

Isikuomaduste määramisel osutus enim valitud vastuseks konfidentsiaalsus, objektiivsus ja suhtlemisoskus. Tehnilistest oskustest osutus kõige enam rakendatuks kutsealases töös: riskipõhine audit ja sisekontrollide hindamine, andmete kogumine ja nende töötlemise meetodid ja vahendid, äriprotsesside analüüs. Palutud oli ka hinnata, kui tähtis on eri valdkondade teadmised nende tööga hakkama saamiseks. Kolm populaarsemat vastusevarianti olid audit, siseauditi standardid ja eetika. (*Ibid.*)

Tehnoloogia keerukuse jätkuv kasv on tekitanud siseaudiitoritele nii väljakutseid kui ka võimalusi. Väljakutse tuleneb auditeerimiskeskonnast, kus kontrollid ja äriprotsessid on lülitatud süsteemidesse, mis on nii integreeritud kui ka paljudel juhtudel ettevõttesisesed. Selle asemel, et läbi viia eraldi tulemus- ja IT-auditeid, otsivad täna audiitorid tõenäolisemalt võimalusi kogu integreeritud ja automatiseeritud testimise läbiviimiseks, mis on tõhusamad kui traditsioonilised käsitsi läbiviidavad kontrollid. Selliste võimaluste ärakasutamiseks peavad

siseaudiitorid tõhustama audititehnoloogiat ja automatiseeritud tööriistade kasutamist. See parendab sisekontrolli töökorraldust. Investeeringud spetsiaalsetesse auditivahenditesse ja -tehnikasse (nt arvutipõhised audititehnika (CAAT) ja *continuous/ realtime auditing*) toovad siseaudiitoritele olulist kasu. Seega on tehnoloogia saanud siseturu toimimise ulatuslikuks võtmeteguriks, alates riskihindamise täiustamisest kuni paindlikuma kontrollikava läbiviimiseni. Siseaudiitorite arvates kasutatakse järgneval viiel aastal rohkem elektroonseid tööpabereid, arvutipõhiseid auditi meetodeid, *continuous/real time* auditiprotsesse. (*Ibid.*)

IIA 2014. aasta ülemaailmne aruanne esitab strateegia siseauditi kutse edendamiseks. Uuringu küsitluses osalesid 1935 siseauditi valdkonna spetsialisti. Uuringust selgus, et tööjõu värbamisel siseauditi osakonda hinnatakse kõige rohkem (75%) analüütilist/kriitilist mõtlemist, suhtlemisoskust (58%), riskijuhtimist (44%). (The Pulse...)

CBOK viis läbi 2015. aastal küsitluse 14 500 siseauditi erialatöötajate seas. Uuringus küsiti siseaudiüksuste juhtidelt, milliste oskuste järgi värbavad nad siseauditiüksusesse töötajaid. Selgus, et kõige rohkem hinnatakse isikuomadusi nagu analüütiline/kriitiline mõtlemine ja suhtlemisoskus. Kolmanda tähtsa oskuseks hinnatakse tehnilist oskust –raamatupidamisoskust.

Bailey (2010) määratles suhtlemisoskust kõige tähtsamat oskust siseaudiitori jaoks. Teadmised peaksid hõlmama auditeerimist, siseauditi standardite tundmist, eetikat ja pettuse avastamise oskust. Sarnaseid oskusi pidasid tähtsaks ka kõrgemad sisekontrollijuhid: suhtlemisoskus, analüütilised oskused, kirjutamisoskus, konfliktide lahendamise ja probleemide tuvastamise oskus (Burnaby, Haas 2011).

IIA programm IAEP (tabel 2) võimaldab kursustel omandada nõutud teadmisi ja nõuab praktika läbimist, et siseauditi kutsealale pühenduda, soovivad üliõpilased omandaksid siseauditiks vajalike oskusi.

Tabel 2. IAEP programm

A: Kursuse põhinõuded	B: Tudengi praktiline tegevus	C: Tudengi volitused ja sertifikaadid
Siseauditi põhimõtted	Praktika või muu samaväärne kogemus	CIA eksami sooritamine
Eetika ja organisatsiooni juhtimine	Koostöö õppejõududega, kellel on CIA sertifikaat	Lõpetada siseauditi <i>track</i> /kontsentratsioon (<i>concentration</i>)/sertifikaat
Pettused ja kohtuekspertiis	–	–
Infotehnoloogia audit	–	–
Ärikommunikatsioon siseaudiitoritele	–	–

Allikas: IIA kodulehekül

Magistritöö autori arvates tuginevad need nõuded mõningal määral sellele, mida töandjad peavad siseaudiitorite palkamiseks oluliseks. IIA globaalne siseauditi õppekava mudel näitab, et järgmised põhikursused peaksid kuuluma õppekavasse, mis valmistavad ette üliõpilasi siseauditi kutse jaoks: siseauditi põhimõtted, eetika ja organisatsiooni juhtimine, pettused ja kohtuekspertiis, infotehnoloogia auditeerimine ja ärikommunikatsioon. (*Ibid.*) Lisaks rõhutab IAEP-programm, kui tähtis on CIA kutsetunnistustega õppejõudude olemasolu, sest see võimaldab üliõpilastel tutvuda valdkonna õppejõudude praktilise kogemusega. Institutsioonidevaheliste kokkulepete suunised rõhutavad ka seda, kui tähtis on ette valmistada üliõpilasi CIA eksamiteks ja tunnustada siseauditi hariduse omandamisele keskendunud üliõpilasi. Vähesed akadeemilised asutused täiendavad institutsioonidevahelise kokkuleppe soovitusi siseauditi programmi väljatöötamiseks, mis keskendub üliõpilaste ettevalmistamisele siseauditi kutsealaks. Vähesed uuringud on suunatud siseaudiitorite oskustele, mida töandjad eeldavad neil osata. (Clune ja Gramling 2012)

Seol ja Sarkis (2005) töötasid välja siseaudiitorite valimisel kasutatava mudeli ja metoodika. Kuigi nad tutvustasid metoodikat, ei esitanud nad konkreetseid oskusi, mida peeti uute siseaudiitorite palkamisel tähtsaks. Seol *et al.* (2011) kasutas institutsioonidevahelises kokkuleppes esitatud 1999. aasta raamistikku, et arendada väiksemat oskuste kogumit, mida uute sisenejate jaoks nõutakse siseauditi kutsealal. Institutsioonidevahelise kokkuleppe raamistik tuvastas 56 oskust, samas kui Seol *et al.* vähendas seda üheteistkümnele oskusele. Eelkõige rõhutati suhtlemisoskuse tähtsust uute siseaudiitorite jaoks.

Alkafaji poolt läbi viidud uuring (2010) näitas, et organisatsioonid värbavad siseauditi valdkonna töötajaid otse ülikoolist. Whitehouse (2011) esitab teist seisukohta, mille kohaselt rohkem kui pooled siseauditiorganisatsioonidest saavad oma töötajad organisatsiooni sisestest ümberpaigutustest. See viitab sellele, et siseaudit kasutab sisemist talenti, mitte uusi talente väljastpoolt organisatsiooni. Ameerika Ühendriikide siseaudiitorite praktikat puudutavate arusaamade põhjal palgatakse hiljutisi ülikoolilõpetajaid kui algtaseme siseaudiitoreid. (Clune, Gramling 2012)

Clune ja Gramlingu (2012) uuringute tulemusel oli näha, et 58% küsitletud juhtidest ja direktoritest osutasid sellele, et nad on viimasel aastal palganud hiljuti ülikooli lõpetanud üliõpilasi oma siseauditi osakonda, või et nad kaaluksid nende tööle võtmist. Seejuures peetakse A-osas (tabel 2) tähtsaks IT- kursuste läbimist, eetika kursuste ja organisatsiooni juhtimise kursuse läbimist ning veidi vähem häält oli saanud vähemalt ühe siseauditi kursuse läbimise nõue. B-osas (tabel 2) peeti tähtsaks töökogemuse või muul koolivälise tegevusel silmapaistmist nii suulise kui ka kirjalikku suhtlemisoskusega, tugeva juhtimisoskusega. Kõrgelt hinnatakse ka teadmisi teistes ärivaldkondades. Viimases C-osas (tabel 2) toodi välja bakalaureuse- või magistriõpe majandusarvestuses, kõrge keskmine hinne ja sertifitseeritud siseaudiitori (CIA) eksamiks valmistuvad või sooritamise plaanidega üliõpilased.

2. UURINGU METOODIKA JA TULEMUSED

Magistritöö eesmärk on selgitada välja siseaudiitorite kutsealaseid oskusi ja pädevusi ning millises Eesti ülikoolis saab neid teadmisi omandada. Eesmärgi saavutamiseks viiakse läbi küsitlus. Peatükis kirjeldatakse uurimismeetodit ja põhjendatakse valimi valikut. Lähemalt käsitletakse küsimustiku põhjal selgunud siseauditi kutseks vajalikke pädevusi ja isikuomadusi. Peatüki neljandas alajaotises tutvustatakse IAEP õppekava ja võrreldakse seda Eesti ülikoolide õppekavadega.

2.1. Uurimismeetod ja valim

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks viis autor läbi küsitluse. Küsitluse eesmärk on välja selgitada siseaudiitorite haridustaset, ettevalmistust, oskusi ja isikuomadusi. Küsimustiku tulemusi käsitledes tuleb arvestada, et keerulistele küsimustele ei pruugita vastata ausalt, kuna ei taheta, et nende haridustase ja oskused või isikuomadused ilmsiks tuleb.

Küsitlusankeet sisaldab valikvastustega küsimusi. Ankeedis esitatakse ka hinnanguküsimusi, mis võimaldab vastata positiivselt või negatiivselt. Hinnanguküsimustele vastamiseks kasutatakse 5-palli skaalat ja 10-palli skaalat. Küsitlus võimaldab küsitleda korraga palju inimesi. Hiljem saab andmeid lihtsasti analüüsida (Hirsjärvi *et al.* 2005). Küsitlusel on ka puuduseid. Küsimusi võidakse valesti mõista ja seda on raske avastada. Küsitluse käigus ei ole võimalik kontrollida vastajate suhtumist uurimusse (*Ibid.*).

Andmete kogumiseks saadeti ankeetid uuritavale sihtrühmale e-maili kaudu. Ankeetküsitlusega saab kiiresti koguda vastuseid, mis on mugav, kuid selle andmekogumise viisi miinuseks on väike vastanute arv võrreldes väljasaadetud ankeetide arvuga. Küsitlus loodi veebipõhises küsitluskeskkonnas Google Drive, sest see oli kõige lihtsamini kasutatav ning võimaldas hiljem andmeid hõlpsalt töödelda. Küsimustiku päises selgitati küsimustiku sihtgruppi, eesmärki ja hilisemat andmete kasutamist.

Uuringu valim moodustatakse eesmärgistatud valimi (*purposive sampling*) meetodil, mis põhineb kindlal sihtrühmal, kuid mitte juhuslikul valikul (Teddlie 2007). Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on oluline, et valimi moodustaksid kogunud siseaudiitorid, kes saaksid oma kogemuse põhjal välja tuua neile kasuks tulnud ja vaja olnud pädevusi kutsetöö raames. Suurem osa küsimustest olid spetsiifilised küsimused, mis eeldavad valdkonna head tundmist. Küsimustik oli edastatud kõigile ESAÜ liikmetele ja lisaks ka mitte liikmetele siseaudiitoritele. ESAÜ on 2018 märtsi seisuga 243 tegevliiget ja neist paljud on ühingusse kuulunud 10 ja enam aastat. Ühingu liikmetest üle poole on erasektorist ja ülejäänud on avalikust sektorist. Mõlema sektori esindatus annab mitmekülgsemad vastused küsitlusele.

2.2. Küsimustiku koostamine

Küsimuste aluseks on esimeses peatükis väljatoodud uurimused, mis käsitlesid siseaudiitorite pädevusi, oskusi ja isikuomadusi. Autor tugines küsimuste koostamisel CBOK-i uuringu küsimustele, kuna pidas neid asjakohaseks ka oma uuringus, et mõlema uurimuse tulemusi saaks võrrelda.

Küsimusi oli 21 (lisa 1). Esimesed küsimused olid seotud staaži, organisatsiooni ja haridustase välja selgitamisega. Töökoha välja selgitamiseks oli palutud määrata vastav organisatsioonitüüp. Vastuste tõlgendamisel on kasulik teada vastanute jaotumist majandussektorite ja organisatsioonitüüpide vahel, sest eri majandussektorites ja organisatsioonitüüpides võib siseauditiks vajalikud oskused erineda. (Linnas 2006) Küsitluses oli siseaudiitoritel palutud märkida ülikool või ülikoolid, kus siseaudiitorid olid haridust omandanud, et teada saada, kas siseaudiitorid on haridust saanud Eestis või välismaal ja millises ülikoolis täpsemalt. Akadeemilise peeriala teadmine toob esile siseaudiitorite haridusliku tausta ja tegevusvaldkonna tundmine toob esile, milliste valdkondade tundmine on siseaudiitoritele hetkel tähtis.

Järgnevad küsimused olid suunatud konkreetsete pädevuste/oskuste ja isikuomaduste välja selgitamiseks. Siseaudiitoritel oli palutud hinnata 10-palli skaalal (1-ei ole üldse tähtis ja 10- väga tähtis) vajalikke oskusi, isikuomadusi ja tehnilisi oskusi ning oli palutud märkida auditi vahendid ja meetodid, mida nad kutsetöö raames kasutavad. 10-palli skaala on lai vastuse vahemik, mis võimaldab siseaudiitoritel täpsemalt hinnata oskuste ja teadmiste tähtsust. Siseauditis kasutatavate

meetodite ja vahendite tundmine annab informatsiooni oskuste ja teadmiste kohta, mida audiitorid peaksid õppides omandama.

Küsitlusanneedile vastajatel oli palutud hinnata siseauditeerimise õppe võimalusi Eesti ülikoolides ja kõrgkoolides. Selle küsimusega selgitatakse kutseala hariduse piisavust Eestis. Kuna Eestis ei ole siseauditi kutsetegevuse suunaga õppekavasid, siis on huvitav teada siseaudiitorite arvamust selle kohta. Seega küsiti neilt, mitmes Eesti kõrgkoolis või ülikoolis võiks olla spetsialiseerumise suunaks siseauditi tegevus.

Järgmiste küsimustega oli palutud hinnata 5-palli skaalal (1- väga halb ja 5- väga hea) ülikoolis omandatud teadmiste piisavust ja kvaliteeti. See on tähtis ülikoolide hariduse kvaliteedi hindamisel. Lisaks uuriti siseaudiitorite teadmiste täiendamist koolitustega. Juhul kui kutsealane ettevalmistus ülikoolis on ebapiisav, tuleb rohkem koolitustel käia, et nõutud teadmisi ja oskusi täiendada.

Töö autor pidas vajalikuks küsida siseaudiitoritelt, kuidas nad peavad, et riik pakuks ülikoolides ja kõrgkoolides spetsialiseerumisena siseauditi õpet. Tähtis on riigipoolne panus hariduse edendamisesse ja arengusuundadesse.

Analüüsi ilmestamiseks kasutati jooniseid, et saadud vastustes ilmnevad tendentsid selgemini välja tuua. Tulemusi esitatakse järgmises alapeatükis ja peatüki neljandas alapeatükis võrreldakse IAEP programmi ja Eesti ülikoolide õppekavade aineid.

2.3. Uuringu tulemused ja järeldused

Magistritöö eelnevates osades anti ülevaade siseauditi rollist ja funktsioonist ning kirjeldati andmete kogumise ja töötlemise meetodeid. Selles alapeatükis esitatakse autori koostatud ja läbiviidud uuringu tulemusi ja järeldusi.

Uuringust peaks selguma:

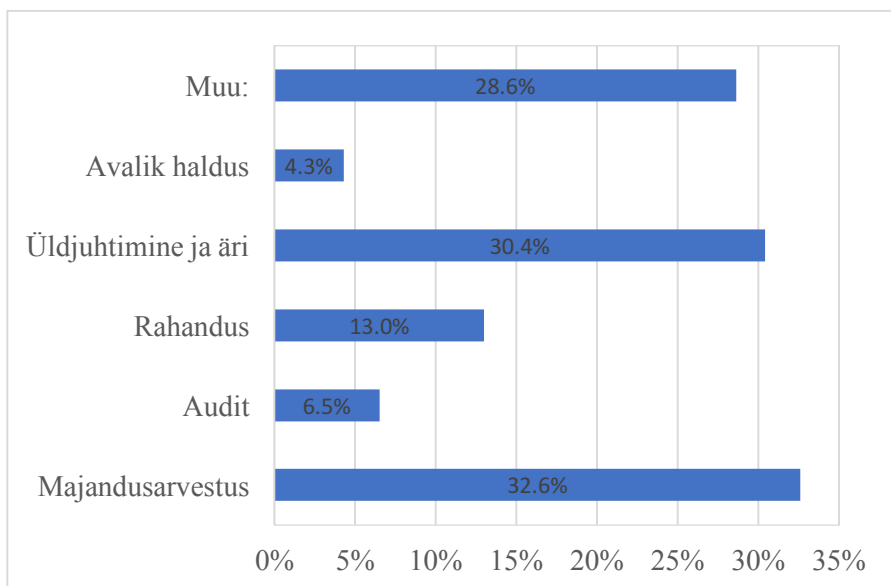
- 1) milline on siseaudiitorite erialane ettevalmistus;
- 2) kas nende haridustase oli piisav siseauditi erialal töötamiseks;
- 3) millised oskused ja pädevused on vajalikud siseaudiitori kutsetegevuses.

Esimese küsimuse eesmärk oli kindlaks teha, kui pika tööstaažiga on küsimustiku täitjad. Sellele küsimusele sai vastata kolme eri vastusevariantiga. Vastusevariantideks olid vahemikud 1–5 aastat, 6–10 aastat ja üle 11 aasta. Küsitluse tulemused (lisa 2) näitasid, et umbes pooltel vastajatest on tööstaaži rohkem kui 11 aastat. Ülejäänud 24% vastajate töökogemus jääb vahemikku 6–10 aastat ning 28% valisid vastusevariandi 1–5 aastat.

Järgmise küsimusega tehti kindlaks vastajate jaotumist ESAÜ liikmeks ja mitte liikmeks. 30,4% (lisa 3) vastanutest on ESAÜ liige 11 aastat ja rohkem. Arvestades seda, et ESAÜ loodi 2000. aastal, siis osa liikmeid on märkimisväärselt pika staažiga. 41,3% vastajatest osutasid oma valikuga, et nad on liikmed 1–5 aastat. Ülejäänud vastused jagunesid 13% vastuse variandile 6–10 aastat ja 15% ei ole liikmed. Seega suurem osa vastanutest on ESAÜ liikmed. Kokku oli vastajaid 46.

Lisas 4 on esitatud uuringus osalenute haridustase. Tähelepanuväärne on suur magistrikraadiga vastanute osatähtsus (83%). Sellest saab järeldada, et siseaudiitori kutsetöö eeldab kõrget haridustaset. Mitte ühelgi vastajatest ei olnud madalamat haridustaset kui bakalaureus. Bakalaureusekraadiga vastanute osatähtsus on 15% ning mitte keegi vastanutest ei oma doktorikraadi. See võib tuleneda doktorikraadiga isikute vähesusest Eestis. (Linnas 2006) Kõrgemal haridustasemel ei ole otsest tähendust siseaudiitori praktilistele oskustele, kuid see on tähtis muutustega kohanemiseks ja uute teadmiste, oskuste lihtsamaks vastu võtmiseks. Lisas 23 on näha, millises ülikoolis on õppinud uuringus osalenud siseaudiitorid. 59% vastanutest on omandanud kõrghariduse Tallinna Tehnikaülikoolis ja 30% Tartu Ülikoolis. Ülejäänud variante valisid vähesed vastajad. 7% märkisid, et nad on õppinud Tallinna Ülikoolis. Selline vastuste jaotumine pole üllatuslik, kuna õpiti Eesti ülikoolides, kus on lai valik erialasid. Tallinna Tehnikaülikooli populaarsus siseaudiitorite seas võib tuleneda sellest, et seal on võimalik õppida äriahanduse ja majandusarvese eriala, millel on kolm spetsialiseerumist: majandusarvestus, äriahandus ja audiitortegevus.

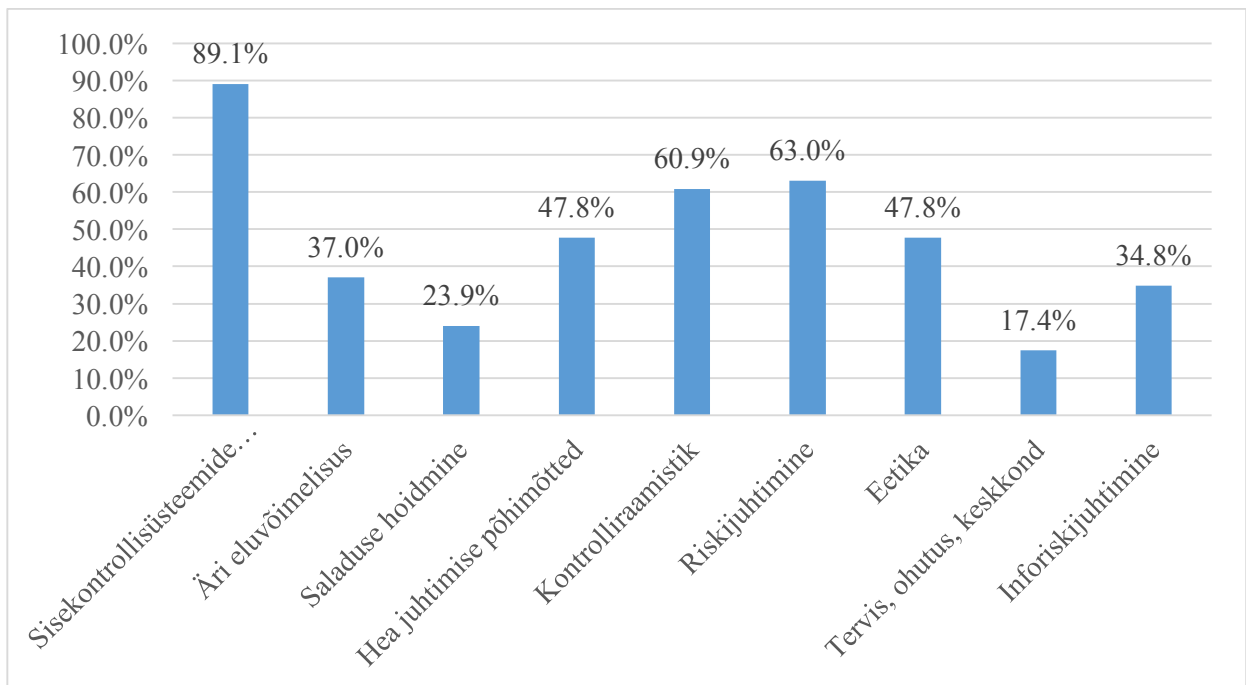
Uuringus osalenute peamised akadeemilised põhierialad (joonis 1) on majandusarvestus (33%) ning üldjuhtimine ja äri (30%). Vastanutest on suurema osatähtsusega majandusarvestuse eriala. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et finantsaudit on väljakasvanud raamatupidamisest ja majandusarvestusest ning siseaudit omakorda finantsauditist. Juhtimise ja äri tundmine on vajalik siseaudiitorile, kui ta soovib ettevõtte juhile võrdväärseks partneriks olla (Linnas 2006). Rahanduse peeriala omavad 13% vastajatest ja auditi peeriala omavad 6,5%.

Joonis 1. Siseaudiitorite akadeemilised põhialad
Allikas: Autori koostatud lisa 6 toodud andmete alusel

Küsitluses osalenud siseaudiitoritest 35% töötavad avalikus sektoris ja sama paljud erasektoris (lisa 24). Avaliku sektori siseaudiitorite suur osatähtsus tuleneb siseauditi üksuse olemasolu kohustuslikkusest avalikus sektoris. Suur osa vastajatest on ESAÜ liikmed, kellest pooled töötavad avalikus sektoris. 13% vastanutest töötavad börsiettevõtetes, kus siseauditi üksus või siseaudiitor on väga vajalik ja tulenevalt seadusest kohustuslik.

Siseaudiitorite levinumad tegevused on sisekontrollisüsteemide testimine ja hindamine, millele osutasid 89% (joonis 2) valimist. Veidi vähem levinud tegevuse valdkondadeks on riskijuhtimine ja kontrolliraamistik. 48% vastanutest märkisid tegutsemisvaldkonnana eetika ja võrdselt vastanuid märkisid vastusevariandi hea juhtimise põhimõtted. Töö esimeses osas oli kirjeldatud siseaudiitorite rolli juhi nõustamisel, mis eeldab juhtimise põhimõtete tundmist.

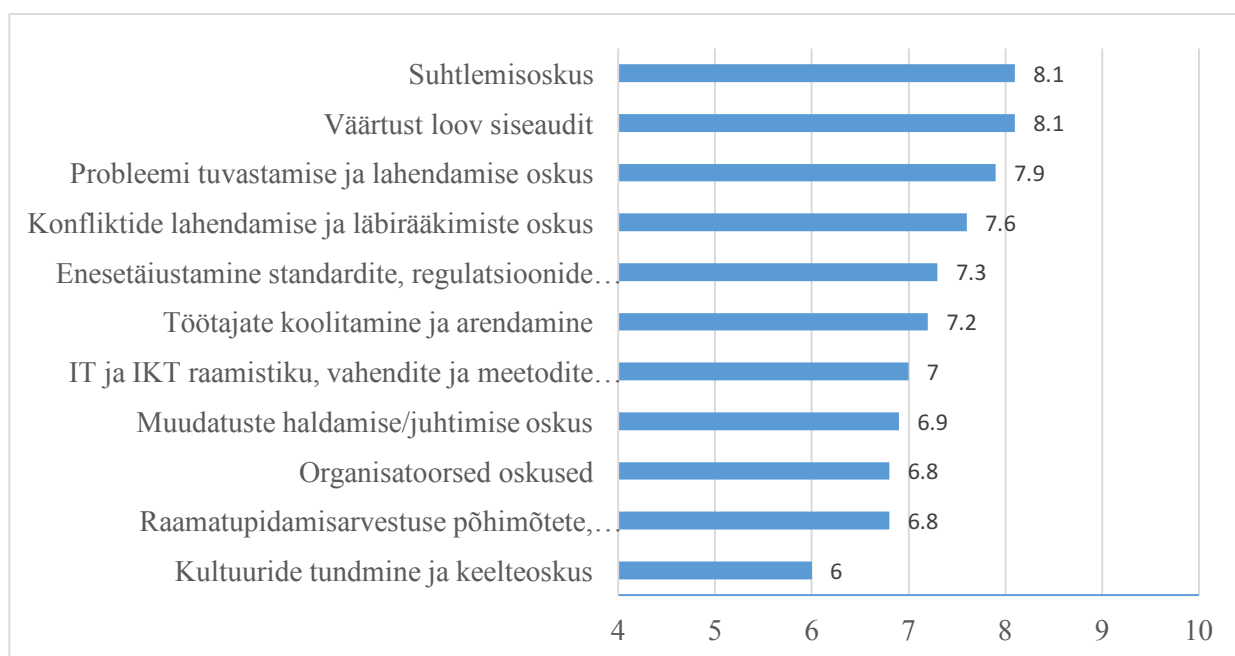

Joonis 2. Siseaudiitorite tegevuste valdkonnad
Allikas: Autori koostatud lisa 8 toodud andmete alusel

ESAÜ toetab siseaudiitorite kutsealast pädevust ja aitab kaasa kutsestifikaatide omandamisele, tehes koostööd Rahvusvaheline Siseaudiitorite Instituutiga rahvusvaheliste sertifikaatide tutvustamisel ja kutsestifikaatide eksamite materjalide vahendamisel. Sertifikaatidega on võimalik edendada oma erialast professionaalsust. Lisaks on see kvaliteedi tunnusmärk, mis annab kindluse, et audiitoril on teadmised ja kogemused siseauditeerimisest. (ESAÜ kodulehekülg) Lisa 9 on esitatud uuringus osalenud siseaudiitorite kutsestifikaatide nimetused, millest selgub, et kõige rohkem on avaliku sektori siseaudiitori sertifikaate (CGAP). Avaliku sektori siseaudiitori (ASSA) kutsetase on 20% vastanutest. Põhjus, miks on kõige rohkem avaliku sektori kutsetunnistusi, on avaliku sektori siseaudiitorite vastanute suur osatähtsus. Sama populaarne on sertifitseeritud siseaudiitori sertifikaat (CIA), mille saamiseks on vaja sooritada kolmeosaline eksam. Eksamite sooritamisel hinnatakse siseaudiitorite teadmisi, oskusi ja võimeid siseauditi tänapäevaste ja ülemaailmsete praktikate osas. CIA eksami sisu ajakohastamiseks uuendatakse 2019. aastast eksamit, et eksami teemavaldkondade alamosad viia vastavusse praeguse ülemaailmse siseauditi praktikaga ja minimeerida eksami kolme osa vahelist dubleerimist. (IIA kodulehekülg) Vastanutest 9%-l ei olnud ühtegi sertifikaati, 22%-l aga on plaanis saada sertifikaati. Seega uuringus osalenud siseaudiitoritest suuremal osal on kasvõi üks sertifikaat, mis näitab nende soovi säilitada ja ajakohastada kutsealaseid teadmisi ja oskusi. Siseaudiitoril on

kohustus hoida oma teadmisi, oskusi ja vilumusi pidevalt tasemel, et tagada siseaudiitori kutsetegevuse kvaliteeti (AudS §67).

Joonisel 3 on esitatud siseaudiitorite tähtsate oskuste/pädevuste nimekiri. Küsitluses osalenud siseaudiitorid pidasid tähtsateks oskusteks suhtlemisoskust, väärtusloovat siseauditit ning probleemi tuvastamise ja lahendamise oskust. Suhtlemisoskuse tähtsust rõhutab IIA president ja tegevjuht Richard F. Chambers. Oma uues raamatus "*Lessons Learned on the Audit Trail*" kirjeldab ta peaaegu 40-aastast siseauditi alast karjääri ja siseauditi elukutses edu saavutamisel ettetulevaid tegeliku elu väljakutseid. Siseauditi kutsetegevuse üheks oluliseks osaks on pidev kommunikatsioon. Edukad siseaudiitorid peavad olulisi teadmisi efektiivselt ja pidevalt kommunikeerima. (Oja 2014) Probleemide tuvastamise ja lahendamise oskus on samuti tähtis oskus siseaudiitorite jaoks. Seda kinnitab antud uuringu raames korraldatud küsimustik, kus hinnati seda oskust 7,9-palliga 10-st.

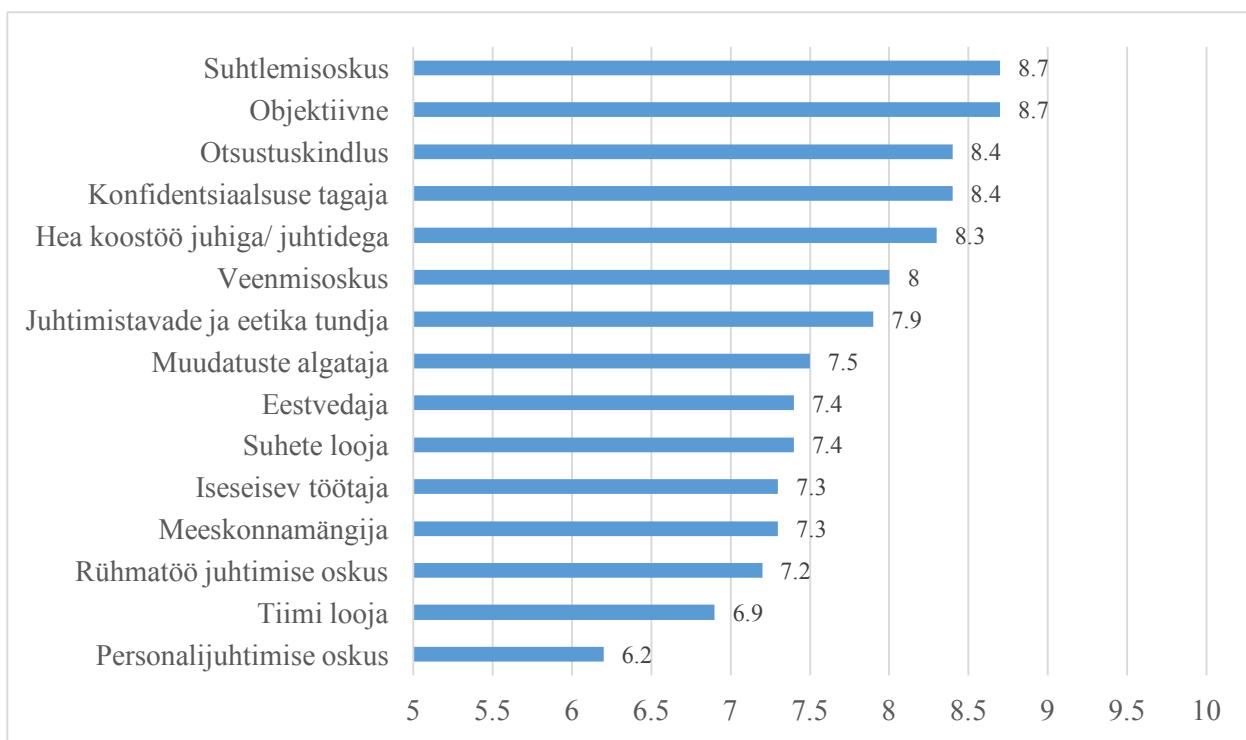

Joonis 3. Siseaudiitorite hinnang pädevuste/oskuste tähtsusele kutsetöös
Allikas: Autori koostatud lisa 10 toodud andmete alusel

Võrreldes antud uuringu tulemusi CBOK-i 2010. aasta uuringuga, saab esile tuua sarnasusi ja erinevusi. Sarnasuseks on suhtlemisoskus, mida mõlemas uuringus siseaudiitorid esile tõid. Probleemi tuvastamise ja lahendamise oskus on CBOK-i uuringus esitatud teise tähtsa oskusena, antud uuringus on see oskus tähtsusest kolmas. Raamatupidamisarvestuse põhimõtete, meetodite

ja -võtete tundmine on CBOK-i uuringus esitatud kolmanda tähtsa oskuse, samas kui antud töö raames korraldatud uuringus hinnati rohkem väärtusloovat siseauditit. CBOK-i uuringus hindasid aga siseauditi üksuse juhid kõige tähtsa oskuse, just väärtusloovat siseauditit.

Siseaudiitoritele vajalike tähtsate isikuomaduste välja selgitamiseks oli neil palutud hinnata isikuomadusi 10-palli skaalal. Joonisel 4 toodud tulemuste põhjal saab välja tuua järgnevad tähtsamad isikuomadused: suhtlemisoskus (8,7 palli), objektiivsus (8,7 palli), otsustuskindlus (8,4 palli), konfidentsiaalsus (8,4 palli). Kõige vähem vajalikuks isikuomaduseks on personali juhtimise oskus (6,2 palli), mis pole üllatuslik, sest selle eest vastutab organisatsioonis kindel isik. CBOK-i uuringus osalenud siseaudiitorid olid hinnanud kõrgelt ka konfidentsiaalsust, objektiivsust ja suhtlemisoskust, kuid erinevalt magistr töö autori uuringust oli CBOK-i uuringus esikohal konfidentsiaalsus.

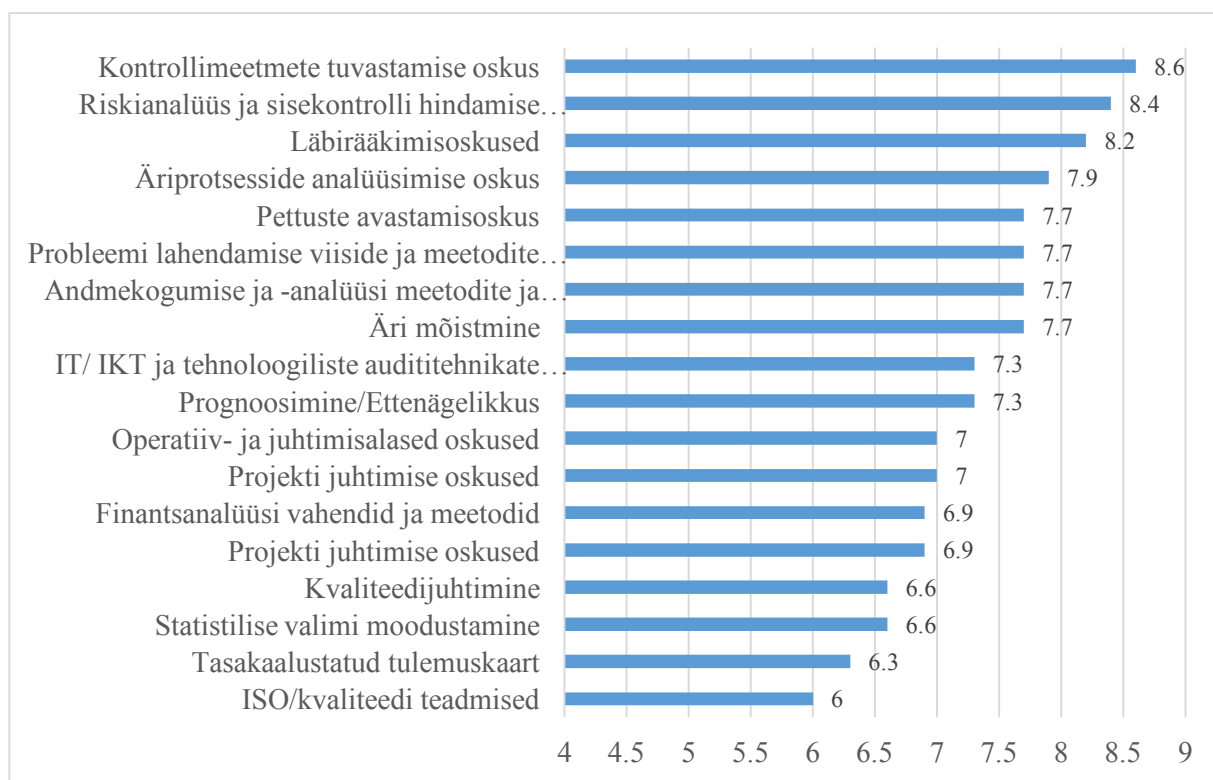
Joonis 4. Siseaudiitorite hinnang isikuomaduste tähtsusele

Allikas: Autori koostatud lisas 11 toodud andmete alusel

Asjakohaste tehniliste oskuste vajadust siseauditi kutsetegevuses illustreerib joonis 5. Kõige tähtsamateks tehnilisteks oskusteks osutusid kontrollimeetmete tuvastamise oskus (8,6 palli), riskianalüüsi ja sisekontrolli hindamise meetodite tundmine (8,4 palli) ja ka läbirääkimisoskused (8,2 palli). Riskide hindamine ja selle ohu mõju minimeerimine ettevõtte eesmärkide

saavutamiseks on tähtis igale ettevõttele. Selleks on vaja osata tuvastada vajalike kontrollimeetmeid ja rakendada neid. Läbirääkimisoskus on siseaudiitorile vajalik eelkõige ettevõtte juhtkonnaga suhtlemisel, et veenda vajadust täiendada sisekontrollimeetmed või muus sarnases küsimuses.

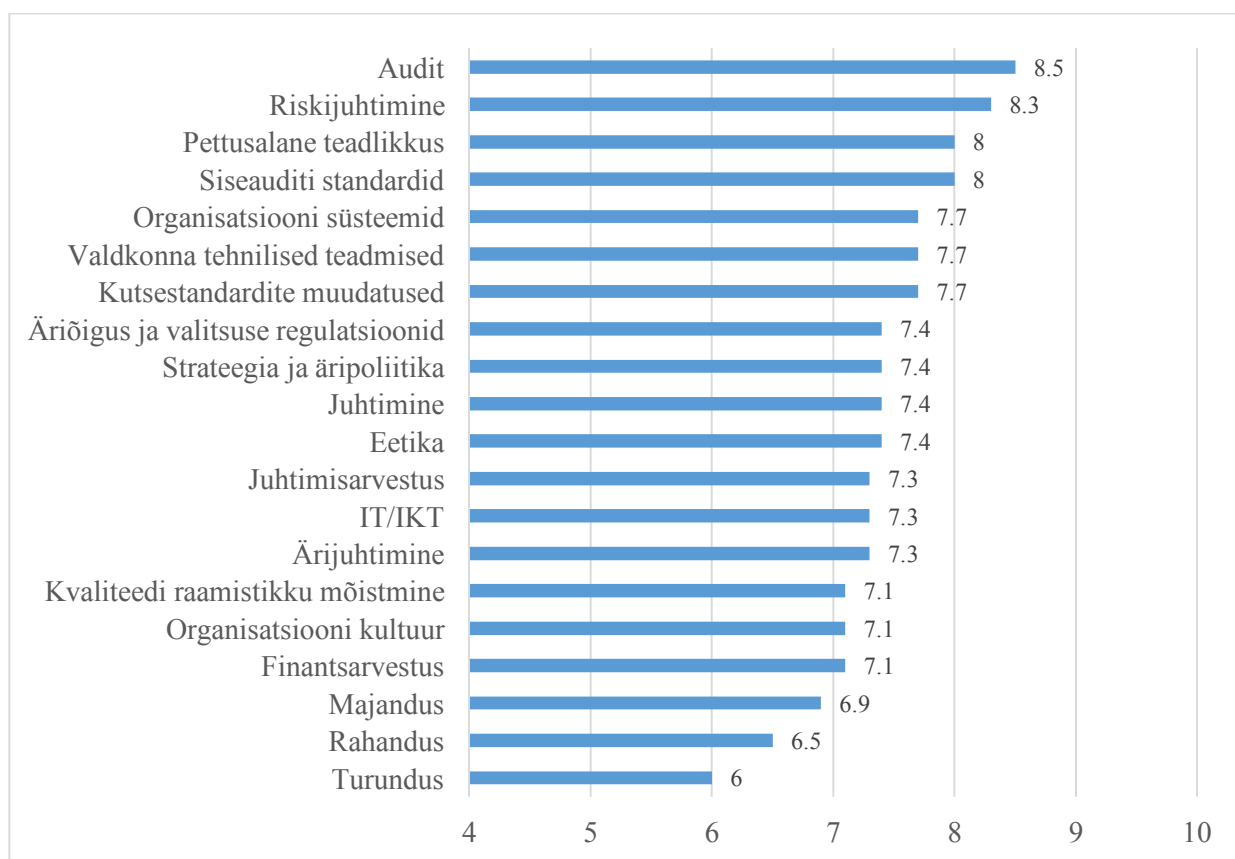
Tehniliste oskuste vajadust selgitati ka CBOK-i uuringus, kus tähtsaimaks tehniliseks oskuseks hinnati riskianalüüsi ja sisekontrolli hindamise meetodite tundmist, mis antud töö uuringus hinnati teisele kohale. Teiseks oluliseks tehniliseks oskuseks hindasid siseaudiitorid andmekogumise ja -analüüsi meetodite tundmist, mis erines antud töö raames läbiviidava uuringu tulemustest, kus see oskus paigutati viiendaks. Äriprotsesside mõistmist paigutasid siseaudiitorid CBOK-i uuringus tähtsuselt kolmandale kohale, kuid antud uuringus on see tähtsuselt neljas oskus (7,9 palli). IT/IKT ja tehnoloogiliste audititehnikate kasutamine oli 2010. aasta CBOK-i uuringus tähtsuselt järjestatud seitsmendaks, samas kui antud uuringu raames hindasid siseaudiitorid seda üheksandaks, andes 10-pallist 7,3 palli, mis on siiski märkimisväärne tulemus. IT ja ITK tehnoloogiliste auditimeetodite kasutamine hõlbustab tööd, mistõttu võiks kaasaegne siseaudiitor Eestis osata neid kasutada.

Joonis 5. Siseaudiitorite hinnang tehniliste oskuste tähtsusele

Allikas: Autori koostatud lisa 12 toodud andmete alusel

Siseaudiitoritelt nõutakse paljude valdkondade tundmist. Selle välja selgitamiseks oli palutud siseaudiitoritelt määrata valdkondi, mis on vajalikud nende kutsetöoga hakkama saamiseks. Tulemused on toodud joonisel 6, millest on näha, et kindlasti tuleks tunda auditi valdkonda (8,5 palli), riskijuhtimist (8,3 palli), olla pettustest teadlik (8 palli) ja tunda siseauditi standardeid (8 palli). Loogiline on auditi valdkonna tundmine, sest töötades selles valdkonnas, tuleb seda ka hästi tunda. Üldiselt hinnati kõiki valdkondi tähtsaks (alates 6-st pallist), mis näitab siseaudiitori mitmekülgsete teadmiste vajadust eri valdkondades. CBOK-i uuringud näitasid sarnaseid tulemusi 2010. aastal. Tähtsamaks valdkonnaks osutus audit (84%) ja siseauditi standardite tundmine (75%). Erinevus seisnes eetika valdkonna tundmises, mis oli CBOK uuringus kolmandale kohale (65%) paigutatud, samas antud uuringus pidasid siseaudiitorid seda vähem tähtsaks võrreldes teiste valdkondadega ja paigutasid kaheksandaks (7,4 palli), kuid pallide poolest on tulemus kõrgem kui CBOK-i uuringus. Kõige vähem tähtsaks hinnati CBOK-i uuringus majanduse ja turunduse valdkonna tundmist, mis oli antud uuringus ka viimastele kohtadele paigutatud.

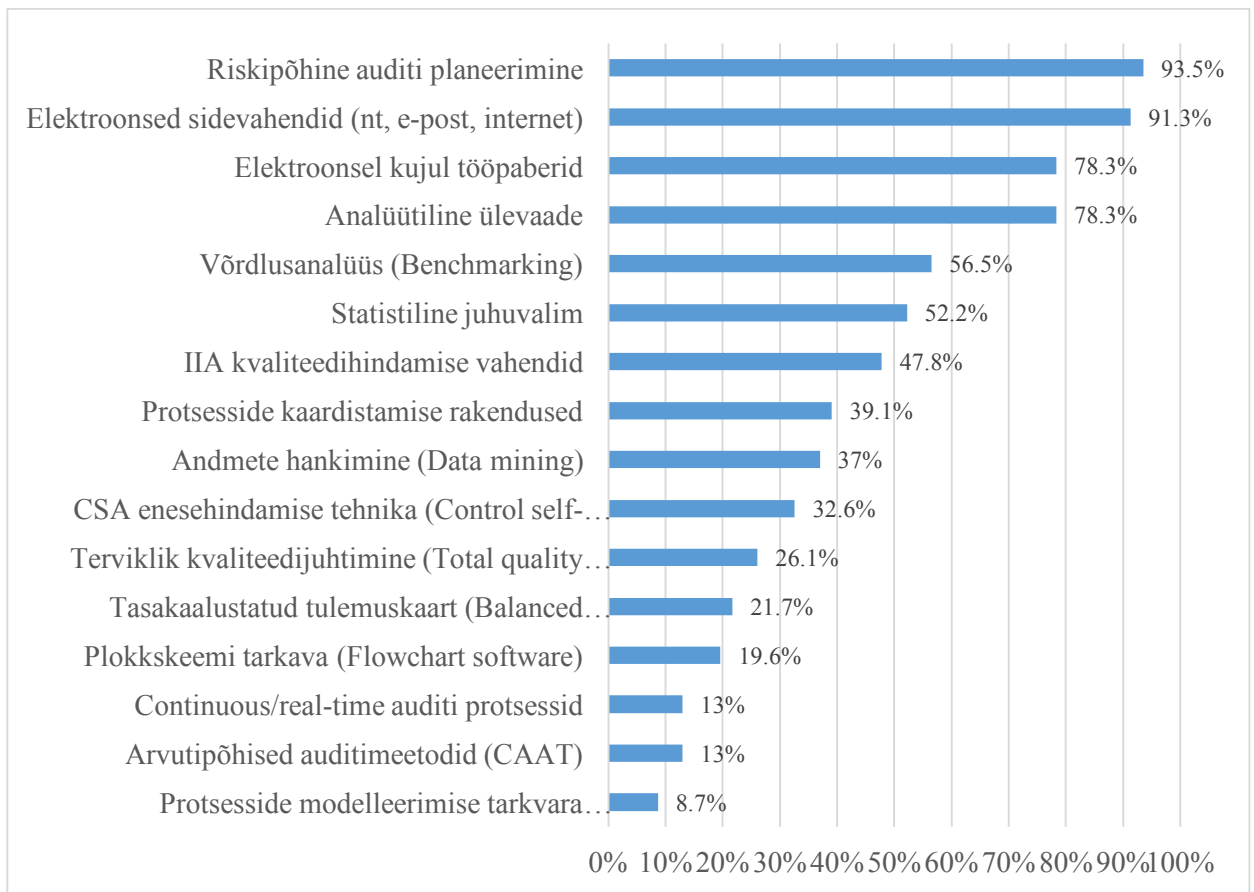

Joonis 6. Siseaudiitorite hinnang eri valdkonna teadmiste vajadusele
Allikas: Autori koostatud lisa 13 toodud andmete alusel

Uuringute tulemused näitavad, et tähtsaks peetakse teadmisi, siseauditi standarditest, pettustest ja riskijuhtimisest (joonis 6). Riskijuhtimise valdkonna tundmist kinnitavad eelneva küsimuse tulemused, kus hinnati riskianalüüsi ja sisekontrolli hindamist teiseks tähtsaks tehniliseks oskuseks. Siseaudiitoritel peaksid olema teadmised riskijuhtimisest, et osata rakendada riskianalüüsi- ja kontrollimeetodeid ning riskipõhiseid auditi planeerimise meetodeid. Seega siseaudiitori kutse valinud isikud, peaksid kutsetegevuseks ettevalmistumisel kaaluma auditi õppeaineid. Need õppeained võiksid hõlmata ka siseauditi standardeid, pettusealase teadlikkuse ja ettevõtete riskijuhtimise valdkondi. Enesetäiendamine nende valdkondade teadmistega puudutab ka praktiseerivaid siseaudiitoreid, kes peaksid järjepidavalt ajakohastama oma teadmisi nendes valdkondades.

Järgmise küsimusega oli palutud siseaudiitoritel märkida auditivahendid või -meetodid, mida nad siseauditi tegevuses kasutavad tüüpiliste audititegevuste jaoks (joonis 7). Paljud olid (93%) osutanud riskipõhisele auditi planeerimisele. Eelnevast paar protsenti vähem vastanutest märkisid elektroonsete sidevahendite (nt, e-post, internet) kasutamist. 78% vastanutest märkisid elektroonsel kujul tööpaberite kasutamist ja 80% vastanutest märkisid analüütilist ülevaadet.

CBOK-i uuringu tulemused jaotati piirkonniti. Piirkondadeks on Aafrika, Aasia ja Vaikse ookeani piirkond, Ida-Euroopas ja Kesk-Aasia, Ladina-Ameerika, Lähis-Ida, USA ja Kanada ning Lääne-Euroopa. CBOK-i uuringu tulemuste põhjal saab järeldada, et kõikides piirkondades on kolm peamiselt kasutatavad auditivahendid või -meetodid riskipõhine auditi planeerimine (75%), elektroonsete sidevahendite kasutamine (69%) ja analüütiline ülevaade (63%). Riskipõhine auditi planeerimine on kõikides piirkondades kõige enam kasutusel olev auditivahend või -meetod. Ida-Euroopa ja Kesk-Aasia, Ladina-Ameerika, USA ja Kanada ning Lääne-Euroopa piirkonnad hindasid teiseks kasutatavaks auditivahendiks elektroonsete sidevahendite kasutamist, samas Aafrika, Vaikse ookeani piirkonnad ja Lähis-Ida piirkonnad olid selle paigutanud kolmandaks. Elektroonsete tööpaberite kasutamist paigutasid CBOK-i uuringus osalenud siseaudiitorid viiendaks, magistr töö uuringus osalenud siseaudiitorid paigutasid selle kolmandaks kasutatavaimaks vahendiks. See võib tuleneda IT-sektori arengust Eestis, mis on soodustanud IT-lahenduste ja -teenuste levimist.

Joonis 7. Auditivahendid või -meetodid siseauditi tegevuses

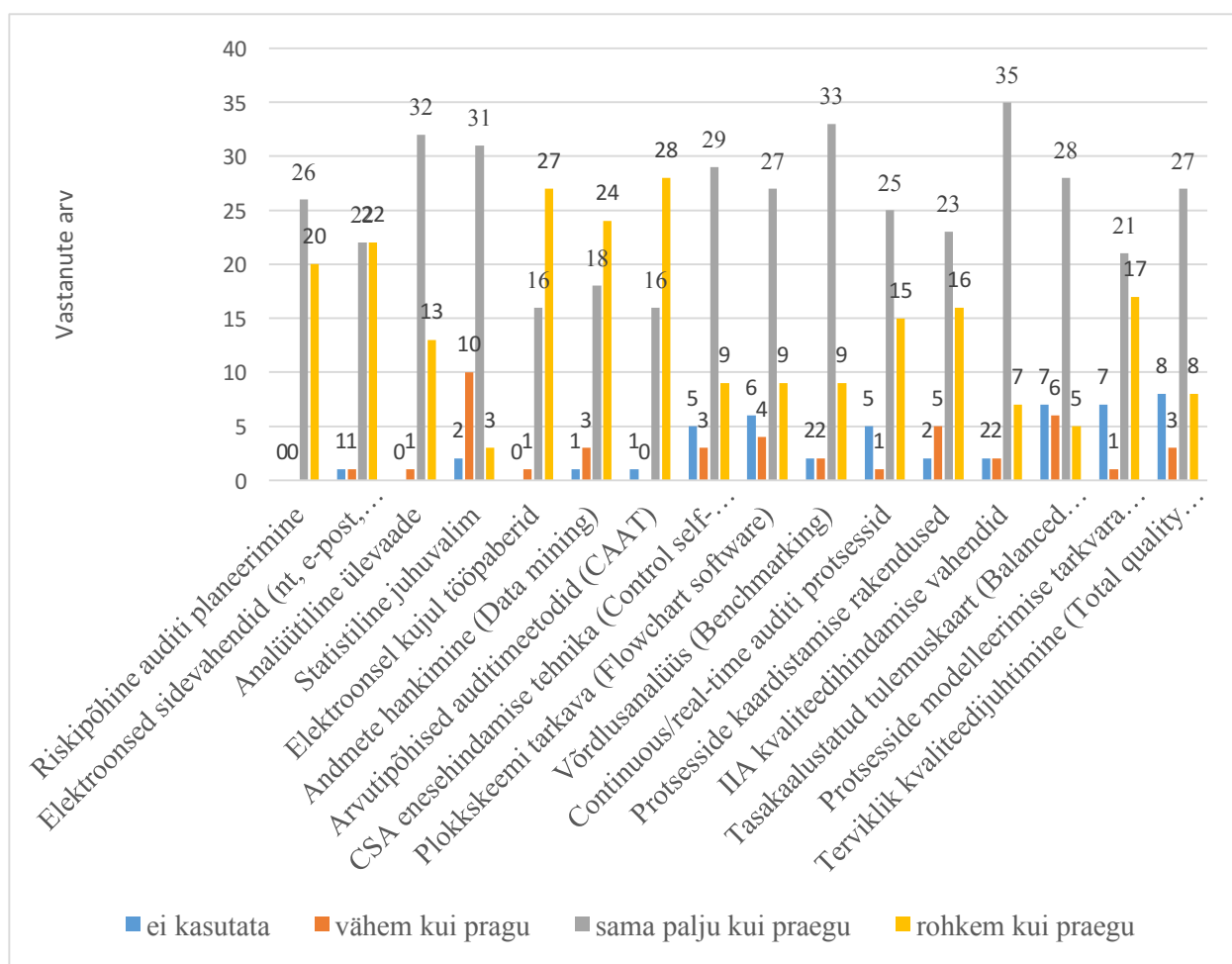
Allikas: Autori koostatud lisas 14 toodud andmete alusel

Sieaudiitoritelt küsiti, milliseid meetodeid või tehnikaid kavatsevad nad kasutada järgneval viiel aastal rohkem, vähem või sama palju. Joonisel 8 toodud tulemuste põhjal saab järeldada, et poolte vastanute arvates kasutatakse järgnevatel aastatel rohkem arvutipõhiseid auditi meetodeid (CAAT). 16 inimest osutasid aga oma hinnanguga, et arvutipõhiseid meetodeid (CAAT) kasutatakse sama palju. Elektroonseid tööpabereid kasutatakse aga rohkem kui praegu 27 vastanu hinnangul ja 16 siseaudiitorit märkisid hoopis, et kasutatakse sama palju. Suurem osa vastanutest arvasid, et IIA kvaliteedihindamise vahendid kasutatakse sama palju kui järgneval viiel aastal.

Antud töö tulemused sarnanevad taas CBOK-i uuringu tulemustega. 2010. aastal hinnati, et järgneval viiel aastal kasutatakse rohkem arvutipõhiseid auditimeetodeid (CAAT) nii nagu ka antud töö uuringus. Teisele kohale oli paigutatud elektroonsete tööpaberite kasutamist, mis kattus antud magistr töö raames korraldatava uuringu tulemustega. Üle 50% CBOK-i uuringu vastanutest märkisid, et *continuous/real-time* auditiprotsesse kasutatakse rohkem järgneval viiel aastal, samas

antud uuringu tulemused näitavad, et vaid 33% vastanutest nõustuvad sellega ja 54% arvavad, et kasutatakse sama palju.

Arvutipõhised audititehnikad võimaldavad audiitoril hõlpsasti analüüsida mitte ainult valimit vaid kogu andmekogumit, koguda tõendusmaterjali kontrollimehhanismi toimimise kohta, testida konkreetseid elektroonilisi tehinguid ja kontofaile ning valida välja ka kindlate tunnustega tehinguid. Lisaks on sellega mugav kõrvutada failide andmeid, sortida eritunnustega tehinguid ning tuvastada puuduvaid või topeltandmeid. (Juhend...) Uuringu tulemused ennustavad mitmete tehnoloogial põhinevate auditivahendite kasutamise olulist suurenemist järgnevatel aastatel. Siseaudiitorid peaksid mõtlema, kui hästi oskavad nad kasutada neid vahendeid ja mõelda, kuidas oma teadmisi ja oskusi selles täiendada.

Joonis 8. Tehnikad ja meetodid, mida kasutatakse järgnevalt viiel aastal
Allikas: Autori koostatud lisas 15 toodud andmete alusel

Eelnevalt selgus, et paljud vastanud on omandanud kõrghariduse Eesti ülikoolides. Seega saavad nad hinnata siseauditi õppevõimalusi Eestis. Tulemuste (lisa 25) põhjal saab välja tuua, et 71% vastanutest hindavad, et Eestis on vähe õppevõimalusi nende valdkonnas, 22% vastanutest märkisid, et võimalusi on parajalt ning vaid 4% vastanutest märkisid, et võimalusi on palju. Siseauditi tegevuse õppevõimaluste vähesust on rõhutanud ka Apo Oja, kes on ESAÜ auliige ja TTÜ siseauditi õppeaine lektor. Ta kirjutab ESAÜ infolehel (2014), et Eestis siseaudiitori töö edukust määravad tövõtted omandatakse eelkõige täiendkoolituste kaudu. Samas arvab ta, et suurem siseaudiitorite spetsialiseerumine Eestis toimub järgmise 10–20 aasta jooksul. Üle poole vastanutest (lisa 26) märkisid aga, et Eestis võiks olla 2–3 ülikooli spetsialiseerumise suunaga siseaudititegevus, 37,8% vastanutest pidas vajalikuks vaid ühes koolis siseauditile spetsialiseerumist. Väga vähesed pidasid vajalikuks siseauditi õpetamist 4–5 ülikoolis (4,4%), mis on arvatavasti tingitud riigi väiksusest.

Siseaudiitoritel oli palutud hinnata nende ülikoolis saadud teadmiste ja oskuste piisavust nende erialases töös (lisa 27). 37% uuringus osalenust hindasid ülikoolist saadud teadmiste ja oskuste piisavust 5-pallist 4-ga, 15% vastanutest hindas aga maksimaalse 5-palliga. Seega veidi üle poole vastanutest hindavad ülikoolis saadud hariduse piisavaks ja ülejäänud ebapiisavaks. Ülikoolis saadud teadmiste ja oskuste kvaliteeti hinnati väga heaks 33% ja heaks 27% vastanutest (lisa 28). 5-pallist 3-ga hindasid 20% vastanutest. Kokkuvõtvalt võib märkida, et suurem osa vastanutest hindavad väga kõrgelt omandatud hariduse kvaliteeti.

Eelnevalt selgus, et umbes pooled vastanutest hindasid kõrgkoolis saadud teadmisi ja oskusi piisavaks kutsetegevuse tööks. See tähendab aga puuduvate teadmiste oskuste täiendamist koolitustega. Lisa 29 põhjal saab märkida, et 97,8 % siseaudiitoritest täiendavad oma teadmisi ja oskusi koolitustega. Seda võib selgitada mitme asjaoluga. Siseauditeerimise spetsialiseerumine ja üldse auditi kutsetegevuse õppevõimaluste vähesus kõrgkoolides võib olla põhjuseks, miks tuleks enda teadmisi ja oskusi selles valdkonnas täiendada ja arendada. Lisas 30 toodud joonise põhjal saab järeldada, et 71,7% küsitletud siseaudiitoritest kulutavad aega koolitustel käimisele 1–15 tundi kvartalis ja 21,7% kulutavad veelgi rohkem aega 16–40 tundi.

Viimase küsimuse eesmärk oli välja selgitada kuivõrd vajalikuks peavad siseaudiitorid, et riik pakuks ülikoolides ja kõrgkoolides spetsialiseerumisena siseauditi õpet. Tulemused (lisa 31) näitavad, et umbes üks kolmandik peab seda tähtsaks ja sama paljud peavad pigem tähtsaks. Väiksem osa (13%) vastanutest peavad lausa väga tähtsaks, et just riik panustaks siseauditi

õppevõimalustele loomisele. Oli ka teistsuguse arvamusega vastanuid, kes pigem ei pea vajalikuks (10,9%) või ei oska öelda midagi selle kohta.

Kokkuvõtvalt saab välja tuua, et siseaudiitori kutsetöö eeldab kõrget haridusetaset, suurem osa vastanutest omavad magistrikraadi. Mitte ühelgi vastajatest ei olnud madalamat haridustaset kui bakalaureus. Uuringus osalenute peamised akadeemilised põhialad on majandusarvestus ning üldjuhtimine ja äri. Siseaudiitorite levinumad tegevused on sisekontrollisüsteemide testimine ja hindamine, millele osutasid 89% valimist. Veidi vähem levinud valdkonnad on riskijuhtimine ja kontrolliraamistik. Siseaudiitorid pidasid tähtsateks oskusteks suhtlemisoskust, väärtusloovat siseauditit ning probleemi tuvastamise ja lahendamise oskust. Seega peaksid siseauditi tegevuse õpingud käsitlema sisekontrollisüsteeme, riskijuhtimist ja kontrolliraamistikku. Lisaks peaks õppekavas olema aineid, mis arendavad üliõpilastel suhtlemisoskust, probleemi tuvastamist ning väärtusloova siseauditi viise.

Siseaudiitoritele vajalikumad isikuomadused on suhtlemisoskus, objektiivsus, otsustuskindlus ja konfidentsiaalsus. Kõige vähem vajalikuks isikuomaduseks on personali juhtimise oskus. Kõige tähtsamateks tehnilisteks oskusteks osutusid kontrollimeetmete tuvastamise oskus, riskianalüüsi ja sisekontrolli hindamise meetodite tundmine ja läbirääkimisoskused. Seega tuleks siseaudiitori karjääri valinutel mõelda, kas nad omavad selliseid isikuomadusi ja kui ei, siis kuidas neid arendada.

Siseaudiitoritelt nõutakse mitmete valdkondade tundmist kutsetöoga hakkama saamiseks. Tulemused näitasid, et siseaudiitoritele on vajalik kindlasti tunda auditi valdkonda, riskijuhtimist, olla pehmetest teadlik ja tunda siseauditi standardeid. Samuti on tähtis tunda auditivahendeid ja -meetodeid, mida siseauditi tegevuses kasutatakse tüüpiliste audititegevuste jaoks. Nendeks vahenditeks ja meetoditeks on riskipõhine auditi planeerimine, elektroonsed sidevahendid, elektroonsel kujul tööpaberid ning analüütiline ülevaade. Siseaudiitoritel oli palutud märkida, milliseid meetodeid või tehnikad kasutavad nad järgneval viiel aastal rohkem, vähem või sama palju. Tulemused näitasid, et poolte vastanute arvates kasutatakse järgnevatel aastatel rohkem arvutipõhiseid auditimeetodeid (CAAT) ja elektroonseid tööpabereid.

Siseaudiitorid märkisid (73%), et Eestis on vähe õppevõimalusi nende valdkonnas. 22% vastanutest märkisid, et võimalusi on parajalt ning vaid 4% vastanutest ütlevad, et võimalusi on palju. Üle poole vastanutest (55,5%) arvasid aga, et Eestis võiks olla 2–3 ülikooli

spetsialiseerumise suunaga siseauditi tegevus, 37,8% vastanutest peab vajalikuks vaid ühes koolis siseauditile spetsialiseerumist.

Ülikoolis saadud teadmiste ja oskuste kvaliteeti hinnati kõrgeks, 33% vastanutest hindasid ülikoolist saadud teadmisi ja oskusi maksimaalse 5-palliga, 27% vastanutest hindas aga 4-palliga. Seega veidi üle poole vastanutest hindasid ülikoolis saadud hariduse kvaliteeti heaks või väga heaks. Veidi üle poole vastanutest hindavad ülikoolis saadud hariduse piisavaks nende erialases töös. Vaatamata sellele 97,8% siseaudiitoritest täiendavad oma teadmisi ja oskusi koolitustega, kulutades sellel enamasti kuni 15 tundi kvartalis.

Siseaudiitoritest umbes üks kolmandik peab tähtsaks, et riik pakuks ülikoolides ja kõrgkoolides spetsialiseerumisena siseauditi õpet ja sama paljud peavad seda pigem tähtsaks. Väiksem osa (13%) vastanutest peavad lausa väga tähtsaks, et just riik panustaks siseauditi õppevõimaluste loomisele.

2.4. IAEP programm, Eesti ülikoolide õppekavad ja siseauditi ained

2.4.1. IAEP programm

IAEP programm (tabel 3) on IIA globaalne siseauditi õppekava, mille koostas ja kinnitas IIA Akadeemiliste Suhete Komitee (ARC). Õppekava on välja töötatud IIA CBOK-i uuringute, IIA Pädevuse Raamistiku, CIA programmi kaudu. Selle loomisesse kaasati ka siseauditi õpetajaid ja praktiseerijaid. Õppekava on mõeldud koolidele, kes kaaluvad IAEP programmi juurutamist. Programmi võib kohandada igale kõrgkoolile, tagades samas, et siseauditi õppekava vastab IIA rahvusvahelise kutsealase tegevuse raamistikule ja kutseala parimatele tavadele. Muudatused õppekavas peavad olema heaks kiidetud ARC-i poolt. Lisas 32 on toodud nimekiri ülikoolidest, mis on juurutanud IAEP programmi. (The IIA's...)

Tabel 3. IAEP õppekava

Õppeained	Põhiained (P)/ Lisained (L)	Soovituslik õppeainete järjestus
Siseauditi põhimõtted	P	1
Eetika ja organisatsiooni juhtimine	P	2
Pettused ja kohtuekspertiis	P	3
Infotehnoloogia audit	P	4
Ärikommunikatsioon siseaudiitoritele	P	Ükskõik mis järjestus peale 1
Praktika/juhtumiuuringud/siseauditi projektid	P	Pärast kursusetööd või selle lõpus
Siseauditeerimine edasijõudnutele	L	5
Siseauditi funktsiooni/üksuse arendamine ja juhtimine	L	6
Riskijuhtimine	L	Ükskõik mis järjestus peale 1
Organisatsiooni juhtimine edasijõudnutele	L	Ükskõik mis järjestus peale 2
IT süsteemid ja audit edasijõudnutele	L	Ükskõik mis järjestus peale 4
Siseauditi aruteluteemad	L	Ükskõik mis järjestus peale 1

Allikas: The IIA's...

IIA on esitanud rida nõudmisi ja kriteeriume ülikoolidele, kes soovivad juurutada siseauditi õppekava. Peamiseks nõudmiseks on põhjalik 5-aastane äriplaan, mis peab käsitlema teaduskonna kohustusi, arengupotentsiaali ja jätkusuutlikkust. Siseauditi õppekava peab olema osa bakalaureuse-, magistri- või doktoriõppe programmist. Tuleb esitada kavandatud siseauditi õppekava detailne akadeemiline programm. Tähtsaks kriteeriumiks on ka teaduskonna toetus, milles siseauditi õppekava juurutatakse. Tuleb esitada dekaani või osakonna juhataja kaaskiri.

Siseauditi õppekava koordinaator peab olema täistööajaga õppejõud ja CIA kutsetunnistusega ning olema siseaudiitorite ühingu liige. Programmi edukus sõltub ka koordinaatori pühendumusest. Koordinaator peab aitama kaasa õppekava väljatöötamisel ja pidevalt ajakohastama õppeprogrammi. Seega nii koordinaatori kui ka kõikide programmi õppejõudude teenistuskäiku ja kogemusi uuritakse eelnevalt. Kvaliteedikriteeriumide tõendamiseks on vaja asjakohast rahvusvahelist akrediteerimist või tunnustamist. Eelistatud on akrediteerimine rahvusvaheliselt tunnustatud organisatsioonilt. Programmi edukuse ja jätkusuutlikkuse tagamiseks peaksid ülikoolid tegema koostööd kohalike siseaudiitorite ühingutega. See võimaldaks ülikoolidel kutsuda külalisesinejaid, koordineerida praktikakohti ja saada õppematerjale.

Tabel 4. IAEP õppekava miinimumnõuded

IAEP raamistik	Õppekava miinimumnõuded
Siseauditi alused (<i>Internal Auditing Foundation</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • 2 põhikursuse ainet aastas (millest üks peab olema „Siseauditi põhimõtted“)
Kõikehõlmav siseaudit (<i>Comprehensive Internal Auditing</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Aine „Siseauditi põhimõtted“ ja • lisaks kaks ainet veel • Kolmas õppeaine peab olema praktika/juhtumiuuringud/siseauditi projektid. Selleks, et praktikat käsitletakse kursuse ainenä, tuleb seda jälgida, hinnata ja määrata vastavad ainepunktid.
Siseauditi tippkeskus (<i>Center for Internal Auditing Excellence</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Peab sisaldama vähemalt nelja ainet. • Siseauditi diplom on integreeritud kraadi programmi või • Selleks, et praktikat käsitletakse kursuse ainenä, tuleb seda jälgida, hinnata ja määrata vastavad ainepunktid

Allikas: The IIA's...

Praktika annab üliõpilastele võimalusi omandada praktilisi kogemusi ja edendada oma erialaseid pädevusi enne täistööajaga töötamist. Seega peaksid õppekava juurutada soovivad kõrgkoolid kirjeldama praktika läbimise võimalusi ja neid pakkuvaid organisatsioone. Üliõpilastel on soovitatav osaleda siseauditi üliõpilasorganisatsioonis. See aitab välja töötada olulisi juhtimis- ja meeskonnatöö oskusi. Seega võiks ülikoolis olla ka siseauditi üliõpilasorganisatsioon. Õppekava ainete miinimumnõuded on toodud tabelis 4.

2.4.2. IAEP õppekava ained ja Eesti ülikoolide ained

Magistritöö autor on tutvunud kolme Eesti ülikooli erialade spetsialiseerumise suuna (EBS-i rahanduse ja majandusarvestus, TÜ finantsjuhtimine ja TTÜ audiitortegevus) õppekavaga ja võrrelnud õppekavade aineid (lisa 33) IAEP õppekava ainetega. Järgnevalt on kirjeldatud IAEP õppekava põhiaineid ja otsitud sarnaseid aineid Eesti ülikoolide õppekavades.

„Siseauditi põhimõtted“ on õppekava kohustuslik osa, mida ei tohi ükski kõrgkool programmis muuta. Aine tutvustab siseauditi alaseid tegevusi ja kutset ning käsitleb järgnevaid teemasid: siseauditi määratlus, IIA rahvusvahelise kutsealase tegevuse raamistik, riskid, juhtimise ja kontrolli küsimused, sisekontrollide läbiviimine. Õppeaine eesmärk on edastada teadmisi siseauditi määratlusest ja eesmärkidest. Aine läbinud üliõpilased mõistavad ja oskavad rakendada siseauditi protsesse ning kirjutada tulemuste põhjal aruandeid. Tekib arusaam eri

organisatsioonide juhtimissüsteemidest, ettevõtte riskijuhtimisest, sisekontrolli tuvastamisest, kavandamisest ja hindamisest. Samuti tekkib neil ettekujutus eetika ja pettuseprobleemide mõjust organisatsioonile. (*Ibid.*) Seega üliõpilastel tekkib arusaam siseauditi rollist pettuste ärahoidmisel, avastamisel ja uurimisel. Uurides EBS-i rahanduse ja majandusarvestuse aineid (lisa 33), võib näha, et ainus auditi ja maksunduse õppeaine on auditi valdkonnast. Selle aine raames käsitletakse riskide hindamist, nõustamist ja planeerimist, kuid mitte siseauditi vaatepunktist. TÜ finantsjuhtimise ainete nimekirjas on „Audiitorkontrolli“ aine, mis annab ülevaate audiitorkontrolli olemusest ja audiitorkontrolli läbiviimise protseduuridest, kuid ei käsitle põhjalikult riskijuhtimist, sisekontrollide hindamist ja testimist. Seega ei saa seda ainet võrdsustada IAEP programmi „Siseauditi põhimõtte“ ainega. Küll aga TTÜ audiitortevuse „Siseauditi“ aine käsitleb siseauditi põhimõtteid. Õppeaine läbinud tudeng teab põhilisi siseauditi standardeid, oskab määrata olulisi riske majandusüksuses ning orienteerub siseauditi kui protsessi läbiviimises.

„Eetika ja organisatsiooni juhtimise“ aine tutvustab üliõpilastele hea organisatsiooni juhtimise põhimõtteid ja raamistikku, peamisi eetilise käitumise põhikontseptsioone ja siseaudiitori rolli organisatsioonis. Peamisteks käsitletavateks teemadeks on eetika, kuna see on seotud juhtimisstrateegiate ja parimate tavadega äritegevuses. Seega aine läbinud üliõpilane mõistab eetika ja organisatsiooni juhtimise kontseptsiooni ning on teadlik siseauditi rollist organisatsiooni juhtimisprotsessis. (The IIA's...) Uurides kolme ülikooli õppekavasid, võib märkida, et eetikat käsitletakse vaid TTÜ audiitortevuse aines „Finantspettused ja eetika“. Ülejäänud õppekavades ei ole eetika ainet põhiainete ega ka lisaainete nimekirjas.

„Pettuse ja kohtuekspertiisi“ aine annab ülevaate kohtuekspertiisist auditis ja pettuste uurimisest. Üliõpilased õpivad mõistma pettuste tekkimise põhjuseid, avastamise, hindamise ja vältimise meetodeid ning ka oskusi, mis on vajalikud pettuste kõrvaldamiseks. Õpetatakse mõistma siseaudiitori kohustusi, mis on seotud pettuste avastamise, uurimise ja ennetamisega. Paremaks siseauditi rolli mõistmiseks pettuste avastamise ja uurimise protsessis ning nende rolli pettuste ennetamisel, mängitakse läbi erinevaid näiteid pettuse juhtumitest ja analüüsitakse siseaudiitori tegevusi ennetamiseks, avastamiseks pettusi. (The IIA's...) Pettusi käsitletakse TTÜ audiitortevuse õppeaines „Finantspettused ja eetika“. EBS-i ja TÜ õppekavade ainete loetelus ei leidu aineid, mis keskenduks finantspettustele.

„Infotehnoloogia auditi“ aine määratleb juhtkonna rolli infotehnoloogia kontrollimisel ja tehnoloogiaga seotud peamiste riskide käsitlemisel. Õpetatakse lähenemist tehnoloogiliste riskide hindamisele ja käsitlemisele organisatsioonis sise- ja väisaudiitori seisukohast ja lisaks ka iga lõppkasutaja vaatenurgast. Eesmärk on, et üliõpilased mõistaksid, kuidas selgitada välja infotehnoloogia peamisi riske ja kuidas neid riske leevendada. Üliõpilastel tekivad oskused mõista ja arendada sisekontrolli ja võtta samme tehnoloogiliste riskide minimeerimiseks. Tutvustatakse ka arvutipõhiseid auditi meetodeid (CAAT). (The IIA's...) „Infotehnoloogia auditi“ ainet ei leidu üheski õppekavas. EBS-i aine IT äris ja juhtimises käsitleb üldiselt IT-juhtimise protsessi ja IT-osakonna tööprotsessi aluseid. Kursus hõlmab ka teemasid IT-riskijuhtimine ja IT-auditeerimine, kuid käsitleb seda ülevaاتlikult ja mitte nii põhjalikult nagu IAEP õppekavas.

„Ärikommunikatsioon“ tutvustab üliõpilastele kõige olulisemaid äri kommunikatsiooni aspekte, mida siseaudiitor peab ärikeskkonnas tundma õppima ja mis hõlmab nii suulist kui ka kirjalikku suhtlust. Kursuse läbinud üliõpilased mõistavad ettevõtluskeskkonna tõhusa kommunikatsiooni protsessi. Oskavad läbi viia intervjuud organisatsiooni eritasandite isikutega ja mõistavad kuidas rakendada efektiivset suulist kommunikatsiooni, graafilise suhtluse kontseptsiooni ja kirjutada ärikirju. (The IIA's...) Suhtlemisoskust peavad tähtsaks ka antud töö uuringus osalenud siseaudiitorid, kes hindasid seda kõige tähtsamaks oskuseks ja ka isikuomaduseks. TTÜ audiitortevuse õppekavas leidub sarnane aine „Rahanduse ja majandusarvestuse alane kommunikatsioon“. Selles aines süvendatakse teadmisi ingliskeelsest rahandus- ja raamatupidamisterminoloogiast, käsitletakse rahanduse ja majandusarvestuse üldmõisted. EBS-i rahanduse ja majandusarvestuse õppekavas on aine „Suhtlemisoskused“. Kursuses õpetatakse üliõpilasi esinema, pidama läbirääkimisi eri juhtimistasanditega.

Võrreldes IAEP õppekava aineid Eesti ülikoolide õppekavade ainetega, võib järeldada, et TTÜ audiitortevuse suuna õpingud sisaldavad kõige rohkem auditi valdkonna aineid, mis käsitlevad IAEP õppekava ainetega sarnaseid teemasid. TTÜ audiitortevuse õppekava erineb IAEP siseauditi õppekavast selle poolest, et ei hõlma infotehnoloogia auditi ainet.

Magistritöö autori ettepanek on täiendada TTÜ audiitortevuse peeriala õppekava ainete nimekirja infotehnoloogia auditi ainega. TTÜ audiitortevuse õppeained sarnanevad kõige rohkem IAEP õppekava ainetega ja täiendades õppekava infotehnoloogia ainega, sisaldaks see kõiki IAEP õppekava aineid ja vastaks sellega siseauditi õppekavale. Seega oleks vähemalt ühes

Eestis ülikoolis siseauditi õppekava, mis võimaldaks omandada õppekava raames peamisi siseaudiitorile vajalikke teadmisi ja oskusi.

2.4.3. IAEP õppekava ained ja magistritöö tulemusest selgunud oskused

Magistritöö uuringu tulemused (tabel 5) näitavad, et Eesti siseaudiitorite hinnangul on kõige tähtsamaks oskuseks ja ka isikuomaduseks suhtlemisoskus ning tähtsaks tehniliseks oskuseks on läbirääkimisoskused. IAEP siseauditi õppekava aine „Ärikommunikatsioon“ hõlmab nii suulist kui ka kirjalikku suhtlust. Üliõpilasi õpetatakse läbi viima läbirääkimisi organisatsiooni eri tasandite isikutega.

Tabel 5. Uuringu tulemusel selgunud tähtsamad valdkonnad, oskused, isikuomadused, vahendid ja meetodid siseaudiitori kutsetöös

Tegevusvaldkonnad	Pädevused oskused	Isikuomadused	Tehnilised oskused	Tähtsad valdkonnad	Vahendid ja meetodid	Vahendid ja meetodid järgneval 5 aastal
Sisekontrollisüsteemide testimine ja hindamine	Suhtlemisoskus	Suhtlemisoskus	Kontrollimeetmete tuvastamise oskus	Audit	Riskipõhine auditi planeerimine	Arvuti-põhised auditi-meetodid (CAAT)
Riskijuhtimine	Väärtust loov siseaudit	Objektiivne	Riskianalüüs ja sisekontrolli hindamise meetodid	Riski-juhtimine	Elektroonsed sidevahendid (nt, e-post, internet)	Elektroonsel kujul tööpaberid
Kontrolliraamistik	Probleemi tuvastamise ja lahendamise oskus	Otsustuskindlus, konfidentsiaalsus	Läbirääkimisoskused	Pettusalane teadlikkus, siseauditi standardid	Elektroonsel kujul tööpaberid	Andmete hankimine (<i>Data mining</i>)

Allikas: Autori koostatud lisa 8, 10, 11, 12, 14, 15 toodud uuringu tulemuste alusel

Uuringust selgus, et üks tähtsamatest valdkondadest, mis on siseaudiitorite hinnangul vajalik kutsetöök, on pettuste teadlikkus. IAEP „Pettuse ja kohtuekspertiisi“ aine on suunatud teadmiste ja oskuste arendamisele just selles valdkonnas. Aine raames mängitakse läbi mitmesuguseid stsenaariume ja otsitakse ennetamise meetodeid, mis arendab kontrollimeetmete tuvastamise oskust. Uuringus osalenud siseaudiitorid hindasid kontrollimeetmete tuvastamise oskuse tähtsaks tehniliseks oskuseks.

Üks levinumaid siseauditi valdkondi Eesti siseaudiitorite seas on riskijuhtimine. Paljud riskid on seotud andmete ja informatsiooni turvalisuse küsimustega. Magistritöö uuringu tulemused näitasid, et siseauditis peetakse tähtsaks tehniliseks oskuseks kontrollimeetmete tuvastamise oskust ja riskianalüüsi. Mõlemad oskused arendatakse IAEP programmi „Infotehnoloogia audit“ aines. Riskipõhise auditi planeerimisel peab arvestama ka infotehnoloogiaga seotud riske. Arvutipõhiste auditi meetodite (CAAT) tundmine ja kasutamine on vahendid ja meetodid, mida siseaudiitorid pidasid uuringus enam kasutatavaks järgneval viiel aastal. IAEP programmi lisaaines „Riskijuhtimises“ käsitletakse aga erinevaid riski vorme ja nende minimeerimise viise.

Tutvudes IAEP programmi ainetega võib näha, et õppeainetes arendatavad oskused kattuvad uuringus selgunud siseaudiitorile vajalike teadmiste ja oskustega, hõlmates vajalikke valdkondi, arendades pädevusi, tehnilisi oskusi ja isegi vahendeid, mida siseaudiitorid hindavad tähtsaks nende kutsetöös.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli selgitada välja siseaudiitorile kutsetöökõs vajalikud oskused ja pädevused ning millises Eesti ülikoolis saab neid teadmisi omandada. Töö eesmärgi saavutamiseks püstitati uurimisülesanded:

- 1) välja selgitada siseaudiitorite kutsetegevuse ettevalmistuse tase;
- 2) uurida, millised kõrgkoolid võimaldavad omandada teadmisi siseauditi valdkonnas;
- 3) teada saada, millised oskused ja pädevused on vajalikud siseaudiitoritele.

Esimeses peatükis selgitati siseauditi valdkonna mõisteid selle olemuse ja arenguteekonda ning käsitleti üldisi teoreetilisi seisukohti siseauditi olemusest. Lühikärgvaatena esitati siseauditeerimise õpetamist ja kutsealase tegevuse pädevuste kogumi käsitletud uuringuid. Magistritöö teises osas tutvustati andmete kogumise meetodit ja põhjendati valimi moodustamist. Kirjeldati läbiviidud uuringu tulemusi ja selle põhjal tehtud järeldusi.

Lugejale annab töö hea ülevaade Eesti ülikoolides oleva auditi valdkonna õppimisvõimalustest, oskustest ja isikuomadustest, mida siseaudiitorina vajatakse. Siseaudiitorite seas läbiviidud ankeetküsitlusest saadud andmed toovad välja nende ametialase ettevalmistuse taseme ja selle piisavusest nende erialal. Samuti toob küsitlus esile, millised pädevused ja oskused on siseaudiitoril vaja oma valdkonna raames.

- Siseaudiitorite levinumad valdkonnad on sisekontrollisüsteemide testimine ja hindamine ning veidi vähem populaarsemad valdkonnad on riskijuhtimine ja kontrolliraamistik.
- Siseaudiitorid pidasid tähtsateks oskusteks suhtlemisoskust, väärtusloovat siseauditit ning probleemi tuvastamise ja lahendamise oskust. Seega peaksid siseauditi tegevuse õpingud käsitlema sisekontrollisüsteeme, riskijuhtimist ja kontrolliraamistikku. Lisaks peaks õppekavas olema aineid, mis arendavad üliõpilastel suhtlemisoskust, probleemi tuvastamist ning väärtusloovaid siseauditi viise.
- Siseaudiitoritele vajalikumad isikuomadused on suhtlemisoskus, objektiivsus, otsustuskindlus ja konfidentsiaalsus.

- Kõige tähtsamateks tehnilisteks oskusteks osutusid kontrollimeetmete tuvastamise oskus, riskianalüüsi ja sisekontrolli hindamise meetodite tundmine ja läbirääkimisoskused. Seega tuleks siseaudiitori karjääri valinutel mõelda, kas nad omavad selliseid isikuomadusi ja kui ei, siis kuidas neid arendada.
- Kutsetöoga hakkama saamiseks nõutakse siseaudiitoritelt mitmete valdkondade tundmist. Tulemused näitasid, et siseaudiitoritele on vajalik kindlasti tunda auditi valdkonda, riskijuhtimist, olla pettusalaselt teadlik ja tunda siseauditi standardeid.
- Samuti on tähtis tunda auditivahendid või -meetodid, mida siseauditi tegevuses kasutatakse tüüpiliste audititegevuste jaoks. Nendeks vahenditeks või meetoditeks on riskipõhine auditi planeerimine, elektroonsed sidevahendid, elektroonsel kujul tööpaberid ning analüütiline ülevaade.
- Siseaudiitoritelt oli küsitud, milliseid meetodid või tehnikad kasutavad nad järgneval viiel aastal rohkem, vähem või sama palju. Tulemused näitasid, et poolte vastanute arvates kasutatakse järgnevatel aastatel rohkem arvutipõhiseid auditimeetodeid (CAAT) ja elektroonseid tööpabereid.
- Suurem osa siseaudiitoritest arvavad (73%), et Eestis on vähe õppevõimalusi nende valdkonnas. Üle poole vastanutest arvasid aga, et Eestis võiks olla 2–3 ülikooli spetsialiseerumise suunaga siseaudititegevus, 38% vastanutest peab vajalikuks vaid ühes kõrgkoolis siseauditile spetsialiseerumist.
- Siseaudiitoritest veidi üle poole vastanutest hindasid ülikoolis saadud hariduse kvaliteeti heaks või väga heaks. Umbes pooled vastanutest hindavad ülikoolis saadud hariduse ebapiisavaks nende erialases töös. Seega 97,8% siseaudiitoritest täiendavad oma teadmisi ja oskusi koolitustega, kulutades sellele enamasti kuni 15 tundi kvartalis.
- Umbes üks kolmandik vastanutest peab tähtsaks, et riik pakuks ülikoolides ja kõrgkoolides spetsialiseerumisenä siseauditi õpet ja sama paljud peavad pigem tähtsaks. Väiksem osa (13%) vastanutest peavad lausa väga tähtsaks, et just riik panustaks siseauditi õppevõimaluste loomisele.

Magistritöös uuriti ka siseauditi õppevõimalusi Eestis. Kõige rohkem teadmisi siseauditi alal pakub TTÜ äri rahanduse ja majandusarvestuse eriala spetsialiseerumise suunaga audiitortevvusele. Eestis ei ole ühtegi õppekava spetsialiseerumisega siseauditile. Siseauditi tegevuse spetsialiseerumise suund eeldab rohkem selle valdkonna aineid, mis võimaldavad omandada siseauditi kutsetegevuseks vajalike teadmisi ja oskusi.

Töö hüpotees oli väide, et Eesti kõrgkoolides pakutakse vähe õpet siseauditi valdkonnas. Siseaudiitorid, kes uuringus osalesid, andsid hinnangu siseauditi tegevuse õppevõimalustele. Suurem osa nendest arvavad, et Eestis on vähe võimalusi siseauditi õppimiseks. Töö teises osas oli uuritud Eesti ülikoolide õppekavasid eesmärgiga leida siseauditi valdkonna aineid. Eestis ei ole ühtegi õppekava spetsialiseerumisega siseauditile, kuid on erialad, mis sisaldavad siseauditi valdkonna aineid. Seega võib uuringu tulemuste põhjal järeldada, et hüpotees leidis kinnituse.

SUMMARY

INTERNAL AUDITOR'S SKILLS AND KNOWLEDGE AND EDUCATIONAL OPPORTUNITIES AT ESTONIAN UNIVERSITIES

Afag Trubitsona

According to the opinion of internal auditors and managers, the role of internal audit in Estonia has been increasing. The requirements for internal auditors have also changed over time. The quality of internal audit depends on professional knowledge, skills and creativity. The aim of the master's thesis is to analyse the competencies and skills of internal auditors that allow to assess their compliance with professional knowledge.

The results of this work demonstrate the competencies and skills required for internal auditors. The analysis of study programs has been done in the field of internal audit providing by Estonian universities. This information could be beneficial both for students who are interested in this field and persons working in financial sector. To achieve the aim, the following goals were established:

- 1) to understand the level of preparation of the vocational skills of internal auditors;
- 2) to find out Estonian universities that provides knowledge in the field of internal auditing;
- 3) to determine the skills required for internal auditors.

The following hypothesis was proposed: Estonian universities offer few opportunities for studying internal audit. The survey among internal auditors has been done and the results must either prove or disprove the hypothesis.

The first part of the master's thesis provides the theoretical background of the topic. The study illustrates an important role of the internal auditing and establishing the internal audit function, monitoring internal control, management of counselling and fraud detection. The objectives, missions, and activities of The Institute of Internal Auditors Estonia were described and it was concluded that the the association promotes the development of the internal auditing vocation. It was also found that there is the demand for internal auditors. So, additional

internal auditing study programs should be created in order to provide opportunities to acquire the knowledge and skills needed in the field of internal auditing.

The second part of the thesis describes the method of research and sample selection criteria. The curricula of Estonian universities have also been studied in order to find subjects in the field of internal audit. The survey was proposed to the internal auditors and the results of the survey were presented.

The results of the survey showed that internal auditors have to have versatile knowledge in different fields of economics in order to be professional at work. The knowledge of auditing, risk management, internal audit standards and fraud awareness are the most important fields for internal audit.

The participants of the survey were asked to evaluate characteristics of internal auditors on the 10-point grading scale. According to the results, the internal auditors must have such behavioural skills as communication skills, the objectivity, judgment, confidentiality. The vocational skills of internal auditors could be characterized by communication skills, problem identification and solution skills.

Therefore, internal auditing must deal with internal control, risk management, and control systems. In addition, the internal audit programs should contain subjects that develop communication skills, identification of problems and appropriate internal audit practices.

The most important technical skills are the ability to identify types of control, knowledge of risk analysis and control assessment techniques, and negotiation skills. It is also important to recognize the audit tools and techniques that are used for typical auditing procedure. These tools or techniques are risk-based audit planning, electronic communication tools, electronic workpapers and an analytical review.

The study has demonstrated that Estonian universities and other higher education institutions have no studying programs specializing in internal audit. Some study programs have internal audit subjects but they are specialized on the other field of business administration. Estonian universities have specialties that include subjects in the field of internal audit, but none of them is focused on the specialization of internal auditing. The best available study program of auditing is at the Tallinn

University of Technology (Finance and accounting, main speciality - auditing). Based on the results of the study it can be concluded that the hypothesis was proven.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Adams, M. B. (1994). Agency theory and the internal audit. – *Managerial Auditing Journal*, Vol 9(8): 8–14. Kättesaadav: <https://www.deepdyve.com/lp/emerald-publishing/agency-theory-and-the-internal-audit-HOWTFvq2c5>
- Alkafaji, Y., Hussain S., Khallaf, A., Majdalawiehm M. A. (2010). The IIA's Global Internal Audit Survey: A Component of the CBOOK Study. *Characteristics of an Internal Audit Activity Report I*. Altamonte Springs, FL: Institute of Internal Auditors Research Foundation. Kättesaadav: https://www.iiainl.com/SiteFiles/IIA_leden/CBOOK%20Characteristics-of-an-IA-activity.pdf (02.09.2018)
- Audit Quality Forum (2005). *Agency Theory and the role of Audit*. Institute of Chartered Accountants in England & Wales. Kättesaadav: <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/audit-and-assurance/audit-quality/audit-quality-forum/agency-theory-and-the-role-of-audit.ashx>
- Bailey, J. A. (2010). The IIA's Global Internal Audit Survey: A Component of the CBOOK Study. *Core Competencies for Today's Internal Auditors Report II*. Altamonte Springs, FL: Institute of Internal Auditors Research Foundation. Kättesaadav: <https://na.theiia.org/iiaarf/Public%20Documents/2010-CBOOK-Core-Competencies.pdf> (07.05.2018)
- Berle, A., Means, G. (1932). *The Modern Corporation and Private Property*. New York: Macmillan. Kättesaadav: https://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=mLdLHhqxUb4C&oi=fnd&pg=PR8&ots=QDeUGDPa6M&sig=KdH5SskCjIve1HfqTpUr4SoUtgw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (22.10.2018)
- Brink, V.Z., Cashin, J.A. (1958). *Internal Auditing*. New York: Ronald Press.
- Burnaby, P., Haas, S. (2011). Internal auditing in the Americas. – *Managerial Auditing Journal*, Vol. 26 (8): 734–756.
- Carcello, J. V., Hermanson, D. R., Raghunandan, K. (2005). Changes in internal auditing during the time of the major US accounting scandals. – *International Journal of Auditing*, Vol. 9 (2), 117–127. Kättesaadav: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1099-1123.2005.00273.x> (02.07.2018)
- Christopher, J., Sarens, G., Leung, P. (2009). A critical analysis of the independence of the internal audit function: Evidence from Australia. – *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol. 22, No. 2

- Christopher, J. (2015). Internal audit: Does it enhance governance in the Australian public university sector? – *Educational Management Administration & Leadership* 2015, Vol. 43(6) 954–971. Kättesaadav: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1741143214543206>
- Clune, R. R., Gramling, A.A. (2012). Hiring Recent University Graduates into Internal Audit Positions: Insights from Practicing Internal Auditors. – *American Accounting Association*, Volume 6, Issue 2, A1–A14. Kättesaadav: <http://aaapubs.org/doi/pdf/10.2308/ciia-50235>
- Common Body of Knowledge (CBOK) 2010. *Core Competencies for Today's Internal Auditor*. The Institute of Internal Auditors Research Foundation (IIARF). USA, Florida. Kättesaadav: <https://na.theiia.org/iiarf/Public%20Documents/2010-CBOK-Core-Competencies.pdf>
- Common Body of Knowledge (CBOK) 2015. *The Top 7 Skills CAEs Want*. The Institute of Internal Auditors Research Foundation (IIARF). USA, Florida. Kättesaadav: <http://contentz.mkt5790.com/lp/2842/205617/IIARF%20CBOK%20TOP%207%20Skills%20CAEs%20Want%20April%202016.pdf>
- Coram, P., Ferguson, C., Moroney, R. (2008). Internal audit, alternative internal audit structures and the level of misappropriation of assets fraud. – *Accounting and Finance*, Vol. 48: 543–559
- Dickins, D., Reisch, J. T. (2009). Ready to work: a service-based learning project helps students hit the ground running upon entering the workforce. – *Internal Auditor*, Vol. 66: 42–46.
- Drogalas, G., Karagiorgos, T., Arampatzis, K. (2015). Factors associated with Internal Audit Effectiveness: Evidence from Greece. – *Journal of Accounting and Taxation*, Vol. 7(7): 113–122. Kättesaadav: <http://www.academicjournals.org/journal/JAT/article-full-text-pdf/9A5352054234>
- EBS-i kodulehekülg. Kättesaadav: <https://www.ebs.ee/et/magistriope/rahvusvaheline-aerijuhtimine-ma/rahandus-ja-majandusarvestus>
- Eesti Vabariigi Audiitortevuse seadus. RT I 2010, 9, 41.
- ESAÜ kogulehekülg. Kättesaadav: <https://www.siseaudit.ee/>
- Fraser, I., Henry, W. (2007). Embedding risk management: Structures and approaches. – *Managerial Auditing Journal*, Vol. 22(4): 392–409. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/235295268_Embedding_risk_management_Structures_and_approaches
- Gramling, A. A., Maletta, Schneider, M. J. A., Church, B. K. (2004). The role of the internal audit function in corporate governance: A synthesis of the extant internal auditing literature and directions for future research. – *Journal of Accounting Literature*, Vol. 23: 194–244.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2007). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

- IIA veebilehekülg: <https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Definition-of-Internal-Auditing.aspx>
- Jensen, M.C., Meckling, W. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. – *Journal of Financial Economics*, Vol. 3(4): 305–360.
- Kaarna, T. (2015). Siseauditi Funktsiooni edendamise lähtekohad Eesti kohalikes omavalitsustes. (Magistritöö). Tartu Ülikool. Kättesaadav: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/45295/kaarna_triinu.pdf
- KPMG (2004). Sarbanes-Oxley Section 404. An Overview of the PCAOB’s Requirements. New York: KPMG.
- Krambia-Kapardis, M., Papastergiou, K. (2016). Fraud victimization in Greece: room for improvement in prevention and detection. – *Journal of Financial Crime*, Vol. 23(2): 481–500 Kättesaadav: https://mariakrambiakapardis.files.wordpress.com/2014/07/fraud-victimization-in-greece_financial-crim-2016.pdf
- Linnas, R. (2006). *Siseaudit Eestis ja mujal Euroopas*. CBOK 2006 ja CBOK Europe. Kättesaadav: <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Siseaudit-Eestis-ja-mujal-Euroopas-Raivo-Linnas.pdf>
- Liu, J. (2012). *The Enterprise Risk Management and the Risk Oriented Internal Audit*. School of Accounting, Shandong Institute of Trade Unions’ Administration Cadres, Jinan, China. Pp http://file.scirp.org/pdf/IB20120300007_56631922.pdf
- McKee, T. (2006). Increase your fraud auditing effectiveness by being unpredictable. – *Managerial Auditing Journal*, Vol. 21(2): 224–231. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/247626026_Increase_your_fraud_auditing_effectiveness_by_being_unpredictable
- Moeller, R. R. (2005). *Brink’s modern internal auditing: Briks 6th edition*. Hoboken, New Jersey, Canada: John Wiley & Sons, Inc. Kättesaadav: <https://www.scribd.com/doc/55306902/Brink-s-Internal-Audit> (24.03.2018)
- Moeller, R. R. (2009). *Brink’s modern internal auditing: Briks 7th edition*. Hoboken, New Jersey, Canada: John Wiley & Sons, Inc. Kättesaadav: https://mstakimch.files.wordpress.com/2012/09/brink_s-modern-internal-auditing-7th-edition.pdf (23.09.2018)
- Monisola, O. (2013). Effect of internal audit on prevention of frauds, errors and irregularities in corporate organisation. – *Research Journal of Finance and Accounting*, Vol. 4(19): 103–108
- Munteanu, V., Zaharia, D. L. (2013). Current Trends in Internal Audit. *Procedia. –Social and Behavioral Sciences*, Vol. 116 (2014) 2239–2242. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/270847184_Current_Trends_in_Internal_Audit

- Nie, J.W. (2017). When Internal Control Meets Internal Audit: Conflict or Combine? – *Open Journal of Accounting*, Vol. 6, 43–51. Kättesaadav: http://file.scirp.org/pdf/OJAcct_2017042814045675.pdf (21.03.2018)
- Oja, A. (2014). ESAÜ Infoleht. Eesti Siseaudiitorite Ühing. Väljaanne 2 /2014. Kättesaadav: https://www.siseaudit.ee/sites/default/files/failid/esau_infoleht_2_2014.pdf
- Omoteso, K., Obalola, M. (2014). The role of auditing in the management of corporate fraud, Ethics, Governance and Corporate Crime. – *Challenges and Consequences*, Vol. 6: 129–151 Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/262973275_The_Role_of_Auditing_in_the_Management_of_Corporate_Fraud
- Ramamoorti, S. (2003). *Chapter 1: Internal Auditing: History, Evolution, and Prospects*. The Institute of Internal Auditors Research Foundation. 247 Maitland Avenue, Altamonte Springs, Florida. Kättesaadav: <https://na.theiia.org/iiaarf/Public%20Documents/Chapter%201%20Internal%20Auditing%20History%20Evolution%20and%20Prospects.pdf>
- Rittenberg, L., Moore W., Covaleski, M. (1999). The outsourcing phenomenon. – *Internal Auditor*, 42–46.
- Ruud, TF. (2003). *The internal audit function: An integral part of organizational governance*. The Institute of Internal Auditors Research Foundation, 73–96. Kättesaadav: <https://na.theiia.org/iiaarf/Public%20Documents/Chapter%203%20The%20Internal%20Audit%20Function%20An%20Integral%20Part%20of%20Organizational%20Governance.pdf> (22.04.2018)
- Seol, I., Sarkis, J. (2005). A multi-attribute model for internal auditor selection. – *Managerial Auditing Journal*, Vol. 20 (8): 876–892 Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/241486458_A_multi-attribute_model_for_internal_auditor_selection
- Seol, I., Sarkis, J., Lefley, F. (2011). Factor structure of the competency framework for internal auditing (CFIA) skills for entering level internal auditors. – *International Journal of Auditing*, Vol. (15): 217–230. Kättesaadav: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1099-1123.2011.00431>
- Sharifi, M., Khan Z. (2010). A survey of students' attitudes and perceptions of an internal audit career. – *Internal Auditing*, Vol. 25 (5): 28–35
- Teddle, C., Yu, F. (2007). Mixed Methods Sampling A Typology With Examples. – *Journal of Mixed Methods Research*, Vol. 1 (1), pp. 77–100.
- The IIA's Global Model Internal Audit Curriculum. (2012). The Institute of Internal Auditors, Inc. Altamonte Springs. Kättesaadav: <https://na.theiia.org/about-us/about-ia/Academic%20Relations%20Documents/Global-Model-Internal-Audit-Curriculum.pdf>

The Pulse of the Profession (2014). *Enhancing Value Through Collaboration: A Call to Action*. The Institute of Internal Auditors Research Foundation (IIARF). USA, Florida.
Kättesaadav: https://dl.theiia.org/AECPublic/2014-Global-Pulse-of-the-ProfessionReport-Enhancing-Value-Through-Collaboration-A-Call-to-Action.pdf?fbclid=IwAR3OPR5mK2BE4wqEFQ0Wij-dJHheOoI6_vp5QNYW98BxmXV5KP2t6nJB9U

TTÜ ÕIS. Kättesaadav:
https://ois.ttu.ee/portal/page?_pageid=37,674560&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_action=view&p_fk_str_yksus_id=50020&p_kava_version_id=50422&p_net=internet&p_lang=ET&p_rezhiim=0&p_mode=1&p_from=

TÜ ÕIS. Kättesaadav: <https://www.is.ut.ee/pls/ois/!tere.tulemast>

Zanzig, J., Flesher, D. (2011). Internal auditors speak out on controlling employee fraud. *Research on Professional Responsibility and Ethics in Accounting*, Vol. 15: 225–250.
Kättesaadav:
https://www.researchgate.net/publication/235271504_Internal_Auditors_Speak_Out_on_Controlling_Employee_Fraud

Whitehouse, T. (2011). *A new direction for internal audit*. Compliance Week (April).
Kättesaadav: <http://www.complianceweek.com/iaa-study-affirms-new-direction-for-internal-audit/article/196541/>

LISAD

Lisa 1. Küsimustik

Magistritöö küsimustik

Minu nimi on Afag Huseynzada. Olen TTÜ majandusarvestuse ja ärianduse magistriõppe tudeng ning viin oma magistritöö raames läbi uuringu siseaudiitorite seas. Küsitluse eesmärk on uurida siseaudiitorite isikuomadusi ja teadmisi kutsetöös. Küsitlus on suunatud siseaudiitoritele, kes hetkel töötavad või on töötanud siseaudiitorina.

Küsitlus on enamjaolt valikvastustega ja võtab aega umbes 10 minutit. Küsimused on anonüümsed ja andmeid kasutatakse vaid magistritöö raames.

Suur aitäh kõigile vastajatele!

* Kohustuslik

Teie tööstaaž *

- 1-5 aastat
- 6-10 aastat
- 11 ja rohkem

Lisa 1 järg

Eesti Siseaudiitorite Ühingu liikmestaaž *

- 1-5 aastat
- 6-10 aastat
- 11 ja rohkem
- Ei ole liige

Teie haridustase *

- Keskkharidus
- Bakalaureus
- Magister
- Doktor
- Muu: _____

Millises ülikoolis Te olete õppinud? *

- Estonian Business School (EBS)
- Tartu Ülikool (TÜ)
- Tallinna Tehnikaülikool (TTÜ)
- Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor
- Muu: _____

Teie akadeemiline põhialala on: *

- Majandusarvestus
- Audit
- Rahandus
- Üldjuhtimine ja äri
- Muu: _____

Lisa 1 järg

Millisele organisatsioonitübile vastab Teie töökoht? *

- Teenindus/ Konsultatsioon
- Börsiettevõtte
- Eraettevõtte
- Avalik sektor/ Valitsus
- MTÜ
- Muu: _____

Teie tegevusvaldkond siseaudiitorina: *

- Sisekontrollisüsteemide testimine ja hindamine
- Äri eluvõimelisus
- Saladuse hoidmine
- Hea juhtimise põhimõtted

- Kontrolliraamistik
- Riskijuhtimine
- Eetika
- Tervis, ohutus, keskkond
- Inforiskijuhtimine

Millised sertifikaadid Te olete omandanud? *

- ASSA
- CGAP
- AS
- CIA
- ACCA

Lisa 1 järg

- QA
- CRMA
- CCSA
- CISA
- PIA
- CFE
- CFSA
- Ei ole
- Muu: _____

Palun hinnake 10-palli skaalal järgnevate pädevuste/oskuste tähtsust Teie kutsetöös: *

	1 Ei ole üldse tähtis	2	3	4	5	6	7
Suhtlemisoskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Probleemi tuvastamise ja lahendamise oskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Enesetäiustamine standardite, regulatsioonide ja muude valdkonna muudatuste kohta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Väärtust loov siseaudit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organisatoorsed oskused	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Konfliktide lahendamise ja läbirääkimiste oskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Töötajate koolitamine ja arendamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Raamatupidamisarvestuse põhimõtete, meetodite ja -võtete tundmine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muudatuste haldamise/juhtimise oskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
IT ja IKT raamistiku, vahendite ja meetodite tundmine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kultuuride tundmine ja keelteoskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lisa 1 järg

Rühmatöö juhtimise oskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalijuhtimise oskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muudatuste algataja	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Palun hinnake 10-palli skaalal järgnevate tehniliste oskuste tähtsust Teie kutsetöös: *

	1 Ei ole üldse tähtis	2	3	4	5	6	7
Äri mõistmine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Projekti juhtimise oskused	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läbirääkimisoskused	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Riskianalüüs ja sisekontrolli hindamise meetodid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äriprotsesside analüüsimise oskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Operatiiv- ja juhtimisalased oskused	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andmekogumise ja -analüüsi meetodite ja vahendite tundmine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontrollimeetmete tuvastamise oskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Hinnake palun 10-palli skaalal, kui tähtsad on järgnevate valdkondade teadmised kutsealase tööga hakkama saamiseks?

*

	1 Ei ole üldse tähtis	2	3	4	5	6	7	8
Audit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kutsestandardite muudatused	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Siseauditi standardid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pettusalane teadlikkus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Riskijuhtimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Valdkonna tehnilised teadmised	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Juhtimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Finantsarvestus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ärijuhtimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Strateegia ja äripoliitika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lisa 1 järg

Kontrollimeetmete tuvastamise oskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Proгноosimine/Ettenägelikkus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Probleemi lahendamise viiside ja meetodite tundmine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Projekti juhtimise oskused	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pettuste avastamisoskus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
IT/ IKT ja tehnoloogiliste audititehnikate kasutamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Finantsanalüüsi vahendid ja meetodid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Statistilise valimi moodustamine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvaliteedijuhtimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ISO/kvaliteedi teadmised	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tasakaalustatud tulemuskaart	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

< >

Organisatsiooni süsteemid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organisatsiooni kultuur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Äriõigus ja valitsuse regulatsioonid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rahandus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
IT/IKT	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Juhtimisarvestus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Majandus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Turundus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvaliteedi raamistikku mõistmine	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

< >

Märkige milliseid järgmisi auditivahendeid või -meetodeid siseauditi tegevuses kasutate tüüpiliste audititegevuste jaoks? *

- Riskipõhine auditi planeerimine
- Elektroonsed sidevahendid (nt, e-post, internet)

Lisa 1 järg

- Analüütiline ülevaade
- Statistiline juhuvalim
- Elektroonsel kujul tööpaberid
- Andmete hankimine (Data mining)
- Arvutipõhised auditimeetodid (CAAT)
- CSA enesehindamise tehnika (Control self-assessment)
- Plokkskeemi tarkvara (Flowchart software)
- Võrdlusanalüüs (Benchmarking)
- Continuous/real-time auditi protsessid
- Protsesside kaardistamise rakendused
- IIA kvaliteedihindamise vahendid
- Tasakaalustatud tulemuskaart (Balanced scorecard) või muu sarnane
- Protsesside modelleerimise tarkvara (Process modeling software)
- Terviklik kvaliteedijuhtimine (Total quality management)

Millist järgnevatest meetoditest või tehnikatest kasutatakse järgneval 5 aastal? *

	ei kasutata	vähem kui praegu	sama palju kui praegu	rohkem kui praegu
Riskipõhine auditi planeerimine	☐	☐	☐	☐
Elektroonsed sidevahendid (nt, e-post, internet)	☐	☐	☐	☐
Analüütiline ülevaade	☐	☐	☐	☐
Statistiline juhuvalim	☐	☐	☐	☐
Elektroonsel kujul tööpaberid	☐	☐	☐	☐
Andmete hankimine (Data mining)	☐	☐	☐	☐
Arvutipõhised auditimeetodid (CAAT)	☐	☐	☐	☐
CSA enesehindamise tehnika (Control self-assessment)	☐	☐	☐	☐
Plokkskeemi tarkvara (Flowchart software)	☐	☐	☐	☐
Võrdlusanalüüs (Benchmarking)	☐	☐	☐	☐

Lisa 1 järg

Millist järgnevatest meetoditest või tehnikatest kasutatakse järgneval 5 aastal? *

	ei kasutata	vähem kui praegu	sama palju kui praegu	rohkem kui praegu
Riskipõhine auditi planeerimine	☐	☐	☐	☐
Elektronsed sidevahendid (nt, e-post, internet)	☐	☐	☐	☐
Analüütiline ülevaade	☐	☐	☐	☐
Statistiline juhuvalim	☐	☐	☐	☐
Elektronsel kujul tööpaberid	☐	☐	☐	☐
Andmete hankimine (Data mining)	☐	☐	☐	☐
Arvutipõhised auditimeetodid (CAAT)	☐	☐	☐	☐
CSA enesehindamise tehnika (Control self-assessment)	☐	☐	☐	☐
Plokkskeemi tarkava (Flowchart software)	☐	☐	☐	☐
Võrdlusanalüüs (Benchmarking)	☐	☐	☐	☐

Continuous/real-time auditi protsessid	☐	☐	☐	☐
Protsesside kaardistamise rakendused	☐	☐	☐	☐
IIA kvaliteedihindamise vahendid	☐	☐	☐	☐
Tasakaalustatud tulemuskaart (Balanced scorecard) või muu sarnane	☐	☐	☐	☐
Protsesside modelleerimise tarkvara (Process modeling software)	☐	☐	☐	☐
Tervikliik kvaliteedijuhtimine (Total quality management)	☐	☐	☐	☐

Kuidas hindate siseauditi tegevuse õppe võimalusi Eesti ülikoolides ja kõrgkoolides? *

- Pole üldse võimalusi
- Vähe võimalusi
- Parajalt võimalusi

Lisa 1 järg

- Palju võimalusi
- Liiga palju võimalusi

Mitmes Eesti kõrgkoolis või ülikoolis võiks olla spetsialiseerumise suunaks sieauditi tegevus? *

- 0
- 1
- 2-3
- 4-5
- 5 ja rohkem

Kuidas hindate 5-palli skaalal kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste piisavust erialases töös? *

	1	2	3	4	5	
Ei piisanud	☐	☐	☐	☐	☐	Piisas

Kuidas hindate 5-palli skaalal kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste kvaliteeti? *

	1	2	3	4	5	
Väga halb	☐	☐	☐	☐	☐	Väga hea

Kas Te täiendate oma teadmisi koolitustega? *

- Jah
- Ei

Mitu tundi kvartalis kulutate koolitustel käimisele, mis on seotud Teie kutsetegevusega? *

- 0
- 1-15
- 16-40
- 41-60
- 61-100
- 101-200
- 201 ja rohkem

Lisa 1 järg

Kuidas hindate 5-palli skaalal kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste kvaliteeti? *

	1	2	3	4	5	
Väga halb	☐	☐	☐	☐	☐	Väga hea

Kas Te täiendate oma teadmisi koolitustega? *

- Jah
- Ei

Mitu tundi kvartalis kulutate koolitustel käimisele, mis on seotud Teie kutsetegevusega? *

- 0
- 1-15
- 16-40
- 41-60
- 61-100
- 101-200
- 201 ja rohkem

Kui võrd vajalikuks peate, et riik pakuks ülikoolides ja kõrgkoolides spetsialiseerumisena siseauditi õpet? *

- Ei pea üldse vajalikuks
- Pigem ei pea vajalikuks
- Ei oska öelda
- Pigem pean vajalikuks
- Pean vajalikuks
- Pean väga vajalikuks

Lisa 2. Vastanute tööstaazid

Teie tööstaaz	Vastuste jagunemine %-des
1–5 aastat	28,3%
6–10 aastat	23,9%
11 ja rohkem	47,8%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 3. Vastanute ESAÜ liikmestaaž

Eesti Siseaudiitorite Ühingu liikmestaaž	Vastuste jagunemine %-des
1–5 aastat	41,3%
6–10 aastat	13,1%
11 ja rohkem	30,4%
Ei ole liige	15,2%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 4. Vastanute haridustasemed

Teie haridustase	Vastuste jagunemine %-des
Keskharidus	0,0%
Bakalaureus	15,2%
Magister	82,6%
Doktor	0,0%
Muu	2,2%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 5. Ülikoolid, kus vastanud on õppinud

Millises Ülikoolis Te olete õppinud?	Vastanuid %-des
Estonian Business School (EBS)	2,2%
Tartu Ülikool (TÜ)	30,4%
Tallinna Tehnikaülikool (TTÜ)	58,7%
Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor	2,2%
Muu:	24,1%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 6. Vastanute akadeemilised põhialad

Teie akadeemiline põhiala on:	Vastanuid %-des
Majandusarvestus	32,6%
Audit	6,5%
Rahandus	13,0%
Üldjuhtimine ja äri	30,4%
Avalik haldus	4,3%
Muu:	28,6%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 7. Vastanute töökoha organisatsioonitüüp

Millisele organisatsioonitüübile vastab Teie töökoht?	Vastuste jagunemine %-des
Teenindus/ Konsultatsioon	10,9%
Börsiettevõtte	13,0%
Eraettevõtte	34,8%
Avalik sektor/ Valitsus	34,8%
MTÜ	0,0%
Muu	6,5%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 8. Vastanute tegevusvaldkonnad

Teie tegevusvaldkond siseaudiitorina:	Vastanuid %-des
Sisekontrollisüsteemide testimine ja hindamine	89,1%
Äri eluvõimelisus	37,0%
Saladuse hoidmine	23,9%
Hea juhtimise põhimõtted	47,8%
Kontrolliraamistik	60,9%
Riskijuhtimine	63,0%
Eetika	47,8%
Tervis, ohutus, keskkond	17,4%
Inforiskijuhtimine	34,8%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 9. Vastanute sertifikaadid

Millised sertifikaadid Te olete omandanud?	Vastanuid %-des
ASSA	19,6%
CGAP	32,6%
AS	4,3%
CIA	19,6%
ACCA	6,5%
QA	2,2%
CRMA	2,2%
CCSA	2,2%
CISA	2,2%
PIA	2,2%
CFE	2,2%
CFSA	2,2%
Ei ole	8,7%
Muu:	21,7%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 10. Vastanute hinnang pädevuste ja oskuste tähtsusele

Palun hinnake 10-palli skaalal järgnevate pädevuste/oskuste tähtsust Teie kutsetöös:	Hinnang 10-st pallist
Kultuuride tundmine ja keelteoskus	6
Raamatupidamisarvestuse põhimõtete, meetodite ja -võtete tundmine	6,8
Organisatoorsed oskused	6,8
Muudatuste haldamise/juhtimise oskus	6,9
IT ja IKT raamistiku, vahendite ja meetodite tundmine	7
Töötajate koolitamine ja arendamine	7,2
Enesetäiustamine standardite, regulatsioonide ja muude valdkonna muudatuste kohta	7,3
Konfliktide lahendamise ja läbirääkimiste oskus	7,6
Probleemi tuvastamise ja lahendamise oskus	7,9
Väärtust loov siseaudit	8,1
Suhtlemisoskus	8,1

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 11. Vastanute hinnang isikuomaduste tähtsusele

Palun hinnake 10-palli skaalal järgnevate isikuomaduste tähtsust Teie kutsealal:	Hinnang 10-st pallist
Personalijuhtimise oskus	6,2
Tiimi looja	6,9
Rühmatöö juhtimise oskus	7,2
Meeskonnamängija	7,3
Iseseisev töötaja	7,3
Suhete looja	7,4
Eestvedaja	7,4
Muudatuste algataja	7,5
Juhtimistavade ja eetika tundja	7,9
Veenmisoskus	8
Hea koostöö juhiga/ juhtidega	8,3
Konfidentsiaalsuse tagaja	8,4
Otsustuskindlus	8,4
Objektiivne	8,7
Suhtlemisoskus	8,7

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 12. Vastanute hinnang tehniliste oskuste tähtsusele

Palun hinnake 10-palli skaalal järgnevate tehniliste oskuste tähtsust Teie kutsetöös:	Hinnang 10-st pallist
ISO/kvaliteedi teadmised	6
Tasakaalustatud tulemuskaart	6,3
Statistilise valimi moodustamine	6,6
Kvaliteedijuhtimine	6,6
Projekti juhtimise oskused	6,9
Finantsanalüüsi vahendid ja meetodid	6,9
Projekti juhtimise oskused	7
Operatiiv- ja juhtimisalased oskused	7
Proгноosimine/Ettenägelikkus	7,3
IT/ IKT ja tehnoloogiliste audititehnikate kasutamine	7,3
Äri mõistmine	7,7
Andmekogumise ja -analüüsi meetodite ja vahendite tundmine	7,7
Probleemi lahendamise viiside ja meetodite tundmine	7,7
Pettuste avastamisoskus	7,7
Äriprotsesside analüüsimise oskus	7,9
Läbirääkimisoskused	8,2
Riskianalüüs ja sisekontrolli hindamise meetodid	8,4
Kontrollimeetmete tuvastamise oskus	8,6

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 13. Vastanute hinnang eri valdkonna teadmiste tähtsusele

Hinnake palun 10-palli skaalal, kui tähtsad on järgnevate valdkondade teadmised kutsealase tööga hakkama saamiseks?	Hinnang 10-st pallist
Turundus	6
Rahandus	6,5
Majandus	6,9
Finantsarvestus	7,1
Organisatsiooni kultuur	7,1
Kvaliteedi raamistikku mõistmine	7,1
Ärijuhtimine	7,3
IT/IKT	7,3
Juhtimisarvestus	7,3
Eetika	7,4
Juhtimine	7,4
Strateegia ja äripoliitika	7,4
Äriõigus ja valitsuse regulatsioonid	7,4
Kutsestandardite muudatused	7,7
Valdkonna tehnilised teadmised	7,7
Organisatsiooni süsteemid	7,7
Siseauditi standardid	8
Pettusalane teadlikkus	8
Riskijuhtimine	8,3
Audit	8,5

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 14. Auditivahendite või –meetodite kasutamine siseauditi tegevuses

Märkige milliseid järgmisi auditivahendeid või -meetodeid siseauditi tegevuses kasutate tüüpiliste audititegevuste jaoks?	Vastuseid %-des
Protsesside modelleerimise tarkvara (<i>Process modeling software</i>)	8,7%
Arvutipõhised auditimeetodid (CAAT)	13%
<i>Continuous/real-time</i> auditi protsessid	13%
Plokkskeemi tarkvara (<i>Flowchart software</i>)	19,6%
Tasakaalustatud tulemuskaart (<i>Balanced scorecard</i>) või muu sarnane	21,7%
Terviklik kvaliteedijuhtimine (<i>Total quality management</i>)	26,1%
CSA enesehindamise tehnika (<i>Control self-assessment</i>)	32,6%
Andmete hankimine (<i>Data mining</i>)	37%
Protsesside kaardistamise rakendused	39,1%
IIA kvaliteedihindamise vahendid	47,8%
Statistiline juhuvalim	52,2%
Võrdlusanalüüs (<i>Benchmarking</i>)	56,5%
Analüütiline ülevaade	78,3%
Elektroonsel kujul tööpaberid	78,3%
Elektroonsed sidevahendid (nt, e-post, internet)	91,3%
Riskipõhine auditi planeerimine	93,5%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 15. Meetodite ja tehnikate kasutamine siseauditi tegevuses järgneval viiel aastal

Millist järgnevatest meetoditest või tehnikatest kasutatakse järgneval 5 aastal?	Vastanute arv			
	ei kasutata	vähem kui praegu	sama palju kui praegu	rohkem kui praegu
Riskipõhine auditi planeerimine	0	0	26	20
Elektroonsed sidevahendid (nt, e-post, internet)	1	1	22	22
Analüütiline ülevaade	0	1	32	13
Statistiline juhuvalim	2	10	31	3
Elektroonsel kujul tööpaberid	0	1	16	27
Andmete hankimine (<i>Data mining</i>)	1	3	18	24
Arvutipõhised auditimeetodid (CAAT)	1	0	16	28
CSA enesehindamise tehnika (<i>Control self-assessment</i>)	5	3	29	9
Plokk skeemi tarkvara (<i>Flowchart software</i>)	6	4	27	9
Võrdlusanalüüs (<i>Benchmarking</i>)	2	2	33	9
<i>Continuous/real-time</i> auditi protsessid	5	1	25	15
Protsesside kaardistamise rakendused	2	5	23	16
IIA kvaliteedihindamise vahendid	2	2	35	7
Tasakaalustatud tulemuskaart (<i>Balanced scorecard</i>) või muu sarnane	7	6	28	5
Protsesside modelleerimise tarkvara (<i>Process modeling software</i>)	7	1	21	17
Terviklik kvaliteedijuhtimine (<i>Total quality management</i>)	8	3	27	8

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 16. Hinnang siseauditi tegevuse õppe võimalustele Eestis

Kuidas hindate siseauditi tegevuse õppe võimalusi Eesti ülikoolides ja kõrgkoolides?	Vastuste jagunemine %-des
Pole üldse võimalusi	2,2%
Vähe võimalusi	69,6%
Parajalt võimalusi	23,9%
Palju võimalusi	4,3%
Liiga palju võimalusi	0,0%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 17. Spetsialiseerumine siseauditile

Mitmes Eesti kõrgkoolis või ülikoolis võiks olla spetsialiseerumise suunaks siseauditi tegevus?	Vastuste jagunemine %des
1	39,1%
2–3	54,3%
4–5	4,4%
5 ja rohkem	2,2%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 18. Hinnang kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste piisavusele

Kuidas hindate 5-palli skaalal kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste piisavust erialases töös?	Vastuste jagunemine %-des
Ei piisanud	
1	10,9%
2	10,9%
3	26%
4	37,0%
5	15,2%
Piisas	

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 19. Hinnang kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste kvaliteedile

Kuidas hindate 5-palli skaalal kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste kvaliteeti?	Vastuste jagunemine %-des
Väga halb	
1	0,0%
2	6,5%
3	19,6%
4	45,6%
5	28,3%
Väga hea	

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 20. Teadmiste täiendamine koolitustega

Kas Te täiendate oma teadmisi koolitustega?	Vastuste jagunemine %-des
Jah	97,8%
Ei	2,2%

Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 21. Koolitustele kulutatud aeg

Mitu tundi kvartalis kulutate koolitustel käimisele, mis on seotud Teie kutsetegevusega?	Vastuste jagunemine %-des
0	2,2%
1–15	71,7%
16–40	21,7%
41–60	2,2%
61–100	0%
101–200	0%
201 ja rohkem	2,2%

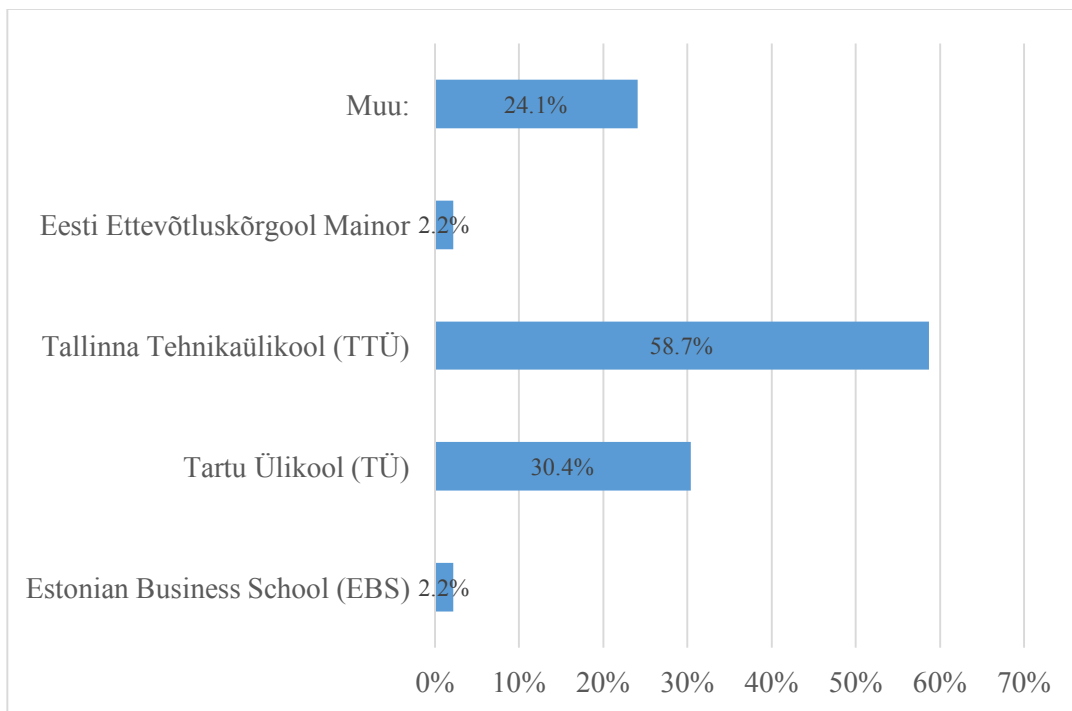
Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 22. Spetsialiseerumine siseauditi tegevusele ülikoolides

Kui võrd vajalikuks peate, et riik pakuks ülikoolides ja kõrgkoolides spetsialiseerumisena siseauditi õpet?	Vastuste jagunemine %-des
Ei pea üldse vajalikuks	2,2%
Pigem ei pea vajalikuks	10,9%
Ei oska öelda	6,5%
Pigem pean vajalikuks	32,6%
Pean vajalikuks	34,8%
Pean väga vajalikuks	13%

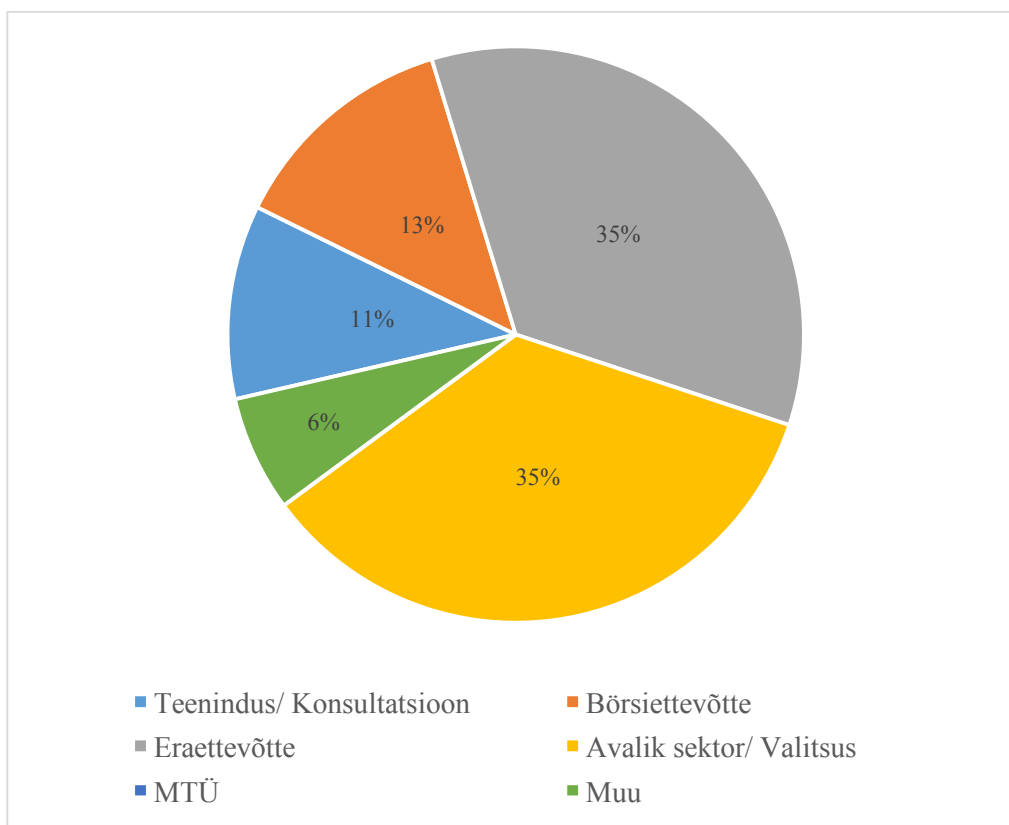
Allikas: Autori koostatud uuringu tulemuste alusel

Lisa 23. Ülikoolid, kus uuringus osalenud siseaudiitorid on õppinud

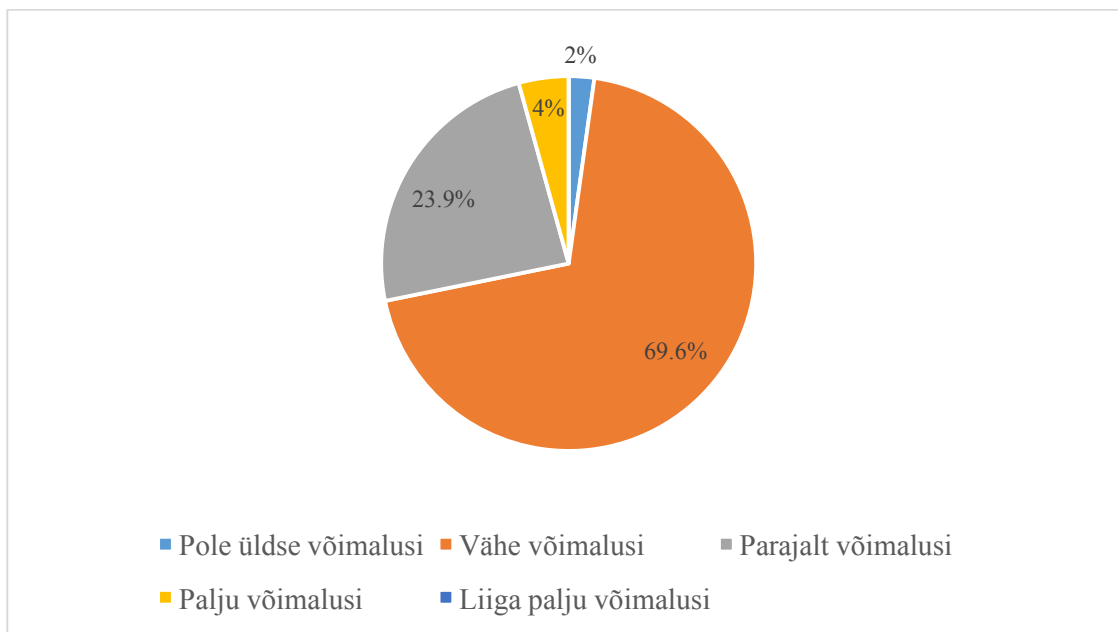
Allikas: Autori koostatud lisa 5 alusel

Lisa 24. Siseaudiitorite töökohtade organisatsioonitüübid

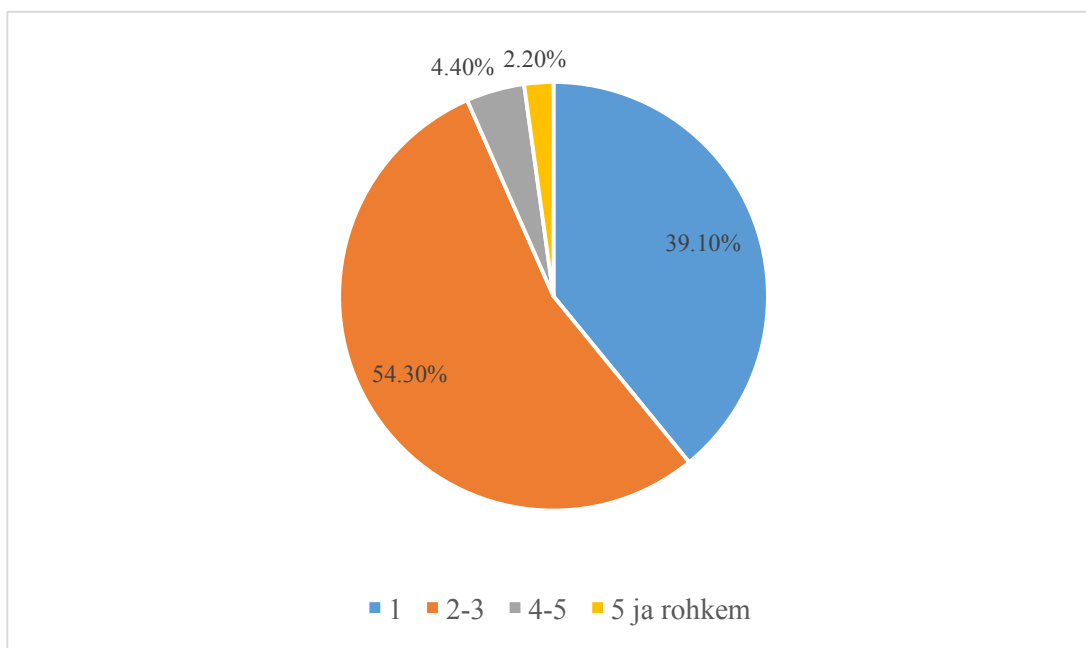
Allikas: Autori koostatud lisa 7 alusel

Lisa 25. Siseaudiitorite hinnang siseauditi tegevuse õppevõimalustele Eestis

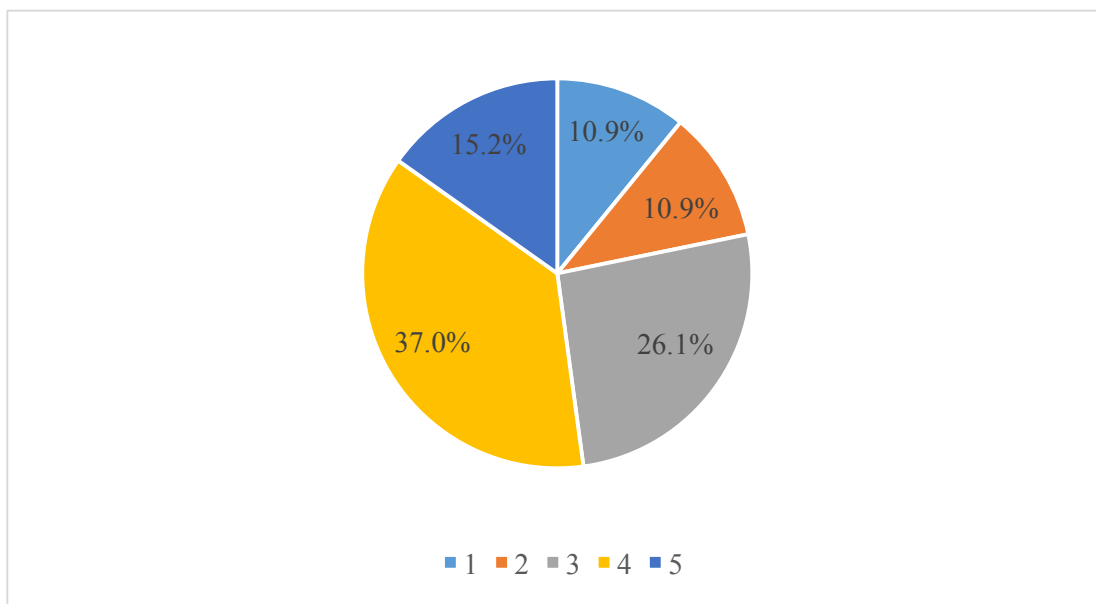
Allikas: Autori koostatud lisa 16 alusel

Lisa 26. Siseaudiitorite hinnang siseauditi spetsialiseerumisele kõrgkoolides

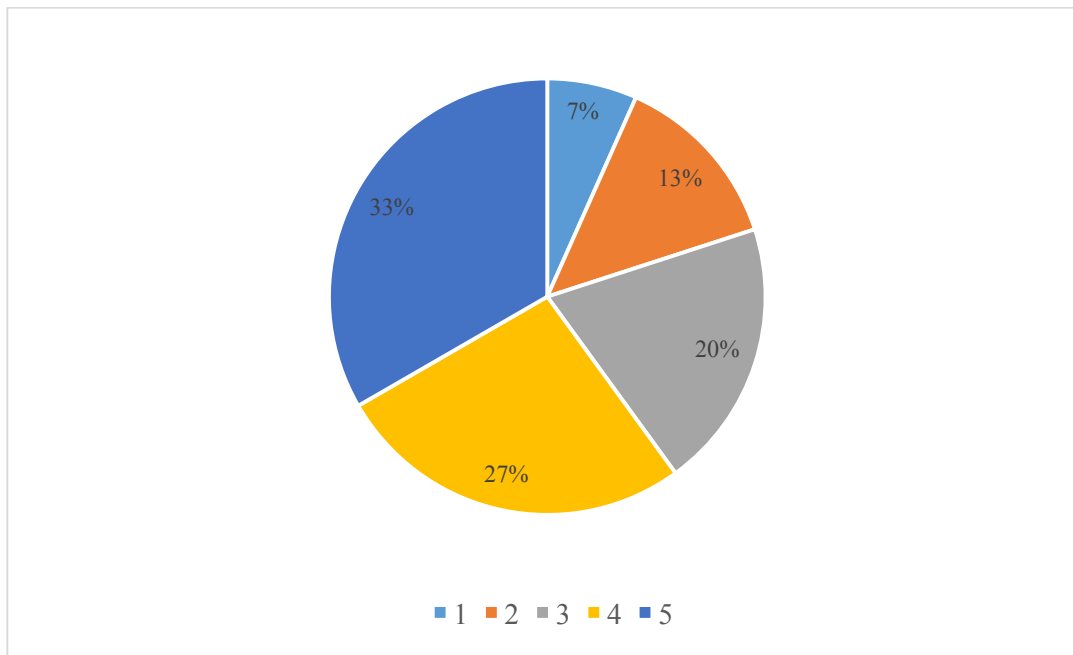
Allikas: Autori koostatud lisa 17 alusel

Lisa 27. Siseaudiitorite hinnang kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste piisavusele

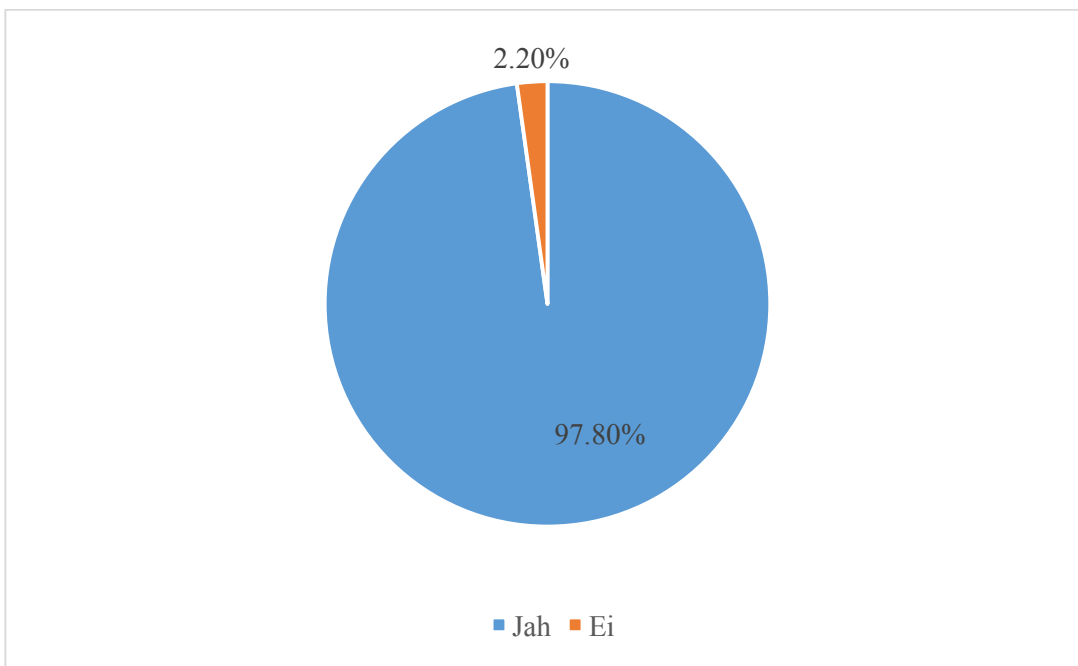
Allikas: Autori koostatud lisa 18 alusel

Lisa 28. Siseaudiitorite hinnang kõrgkoolis saadud teadmiste ja oskuste kvaliteedile

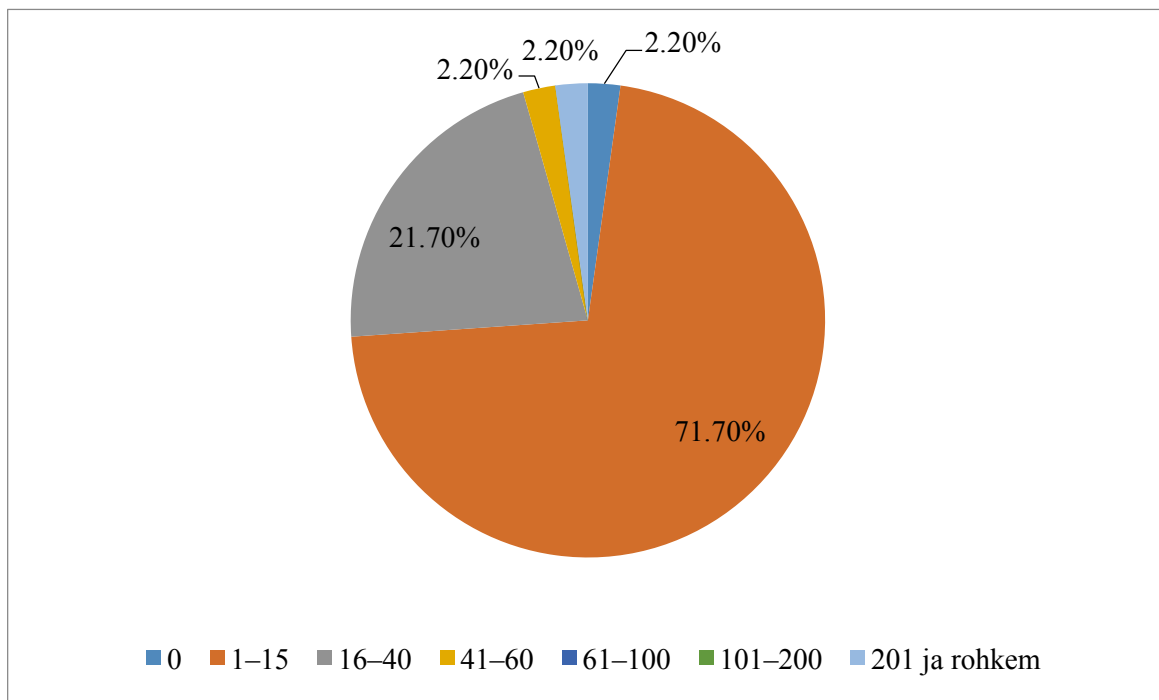
Allikas: Autori koostatud lisa 19 alusel

Lisa 29. Siseaudiitorite teadmiste täiendamine koolitustega

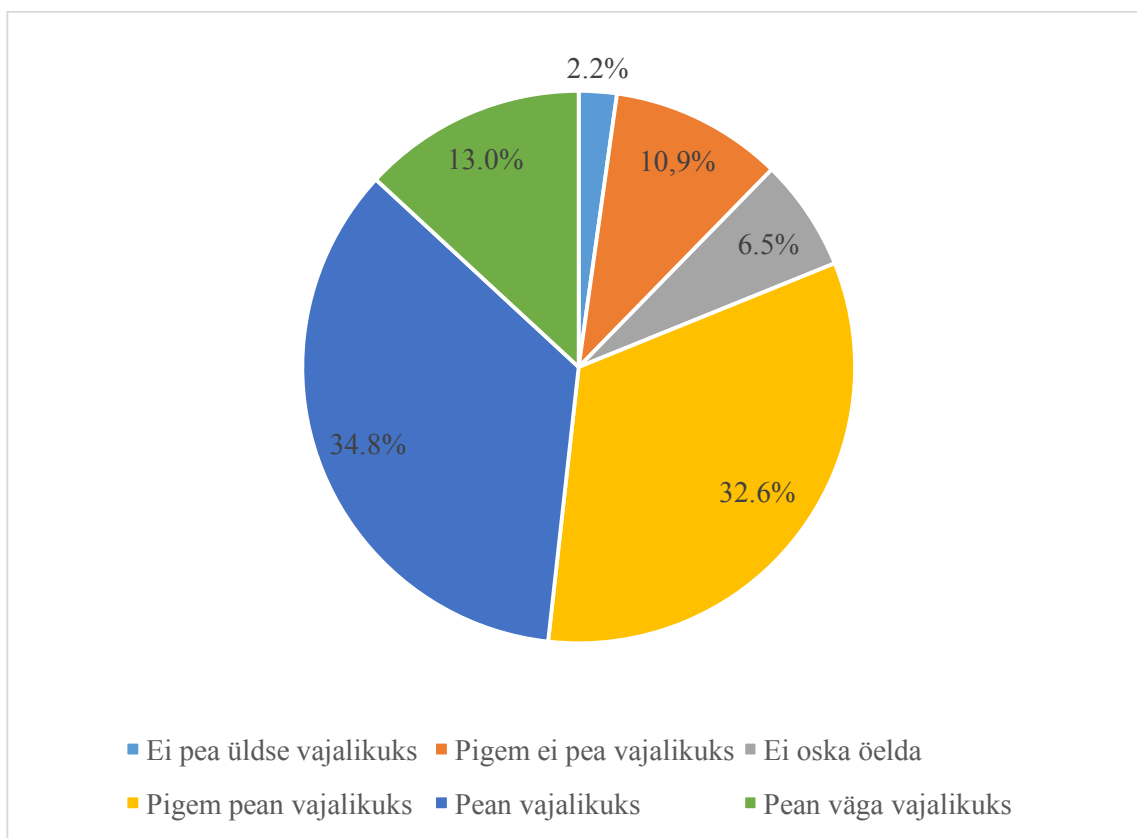
Allikas: Autori koostatud lisa 20 alusel

Lisa 30. Siseauditi kutsetegevuse koolitustele kulutatud aeg

Allikas: Autori koostatud lisa 21 alusel

Lisa 31. Siseaudiitorite hinnang riigipoolse siseauditi õppevõimalustele

Allikas: Autori koostatud lisa 22 alusel

Lisa 32. Nimekiri IAEP õppekava juurutanud ülikoolidest

Ülikool	Asukoht	IAEP koordinaator	Programmi tase
Aix-Marseille Université	Marseille, FRANCE	Jacques Vera, Ph. D.	Comprehensive
Bentley University	Waltham, MA, USA	Joy Gray, Ph. D., CIA	Comprehensive
Birmingham City University	Birmingham, ENGLAND	Ann Brook, CIA, QIAL	Comprehensive
Bradley University	Peoria, IL, USA	Simon Petravick, CIA	Comprehensive
California State University - Fullerton	Fullerton, CA, USA	Fatima Alali, Ph.D.	Foundation
Chulalongkorn University	Bangkok, THAILAND	Pornanong Budsaratagoon, CIA	Comprehensive
Cleveland State University	Cleveland, OH, USA	Heidi Hylton Meier, Ph.D.	Foundation
DePaul University	Chicago, IL, USA	Sandra Shelton, Ph.D.	Comprehensive
Eastern Michigan University	Ypsilanti, MI, USA	D. Robert Okopny, Ph.D., CIA	Comprehensive
Erasmus Universiteit Rotterdam	Rotterdam, NETHERLANDS	Jolanda Breedveld	Center
Florida Atlantic University	Boca Raton, FL, USA	Renee de Roche	Foundation
Georgia State University	Atlanta, GA, USA	Larry Ashmore, D.B.A, CIA	Foundation
Grand Valley State University	Allendale, MI, USA	David Cannon, Ph.D., CIA	Foundation
Indiana University - Purdue University Indianapolis	Indianapolis, IN, USA	John Hassell, Ph.D.	Foundation
Kennesaw State University	Kennesaw, GA, USA	Brad Schafer, Ph. D.	Center
Lebanese American University	Beirut, LEBANON	Janine Saba Zakka	Comprehensive
Louisiana State University	Baton Rouge, LA, USA	Glenn E. Sumners, Ph.D., CIA, CRMA	Center
Marmara University	Istanbul, TURKEY	Nejat Bozkurt, Ph.D.	Foundation
Middle Tennessee University	Murfreesboro, TN, USA	Sarah Garven	Foundation
Nanjing Audit University	Nanjing, CHINA	Chen Yanjiao	Comprehensive
Northern Illinois University	DeKalb, IL, USA	David Sinason, Ph.D., CIA, CFSA, CRMA	Comprehensive
Pittsburg State University	Pittsburg, KS, USA	Rebecca Casey, CIA	Comprehensive
Rider University	Lawrenceville, NJ, USA	Dorothy A. McMullen, Ph.D.	Foundation
San Francisco State University	San Francisco, CA, USA	John J. O'Shaughnessy, Ph.D.	Foundation
Seattle University	Seattle, WA, USA	Sarah Bee, CIA	Center
St. Cloud State University	St. Cloud, MN, USA	Amy Fredin, Ph. D., CIA	Foundation
St. John's University	Jamaica, NY, USA	David Chan, CIA	Comprehensive

Lisa 32 järg

State Finance Polytechnic of STAN	Jakarta Selatan, INDONESIA	Nur Mokhlas Iryo Sukaimi CIA, CCSA, CGAP, CRMA	Foundation
Texas A&M University	College Station, TX, USA	Tara Blasor, CIA	Comprehensive
Tshwane University of Technology	Pretoria, SOUTH AFRICA	D.P. van der Nest	Comprehensive
Universität Duisburg-Essen	Duisburg, GERMANY	Marc Eulerich, Ph.D.	Foundation
University at Buffalo - The State University of New York	Buffalo, NY, USA	Alex Ampadu, CIA	Comprehensive
University of Alabama at Birmingham	Birmingham, AL, USA	Rick Johnston, Ph.D.	Comprehensive
University of Amsterdam	Amsterdam, NETHERLANDS	J.R.H.J. van Kuijk, Ph.D., CIA	Center
University of Houston	Houston, TX, USA	Michael Ray Newman, Ph.D., CIA	Center
University of Malaya	Kuala Lumpur, MALAYSIA	Zarina Zakaria	Foundation
University of Nevada - Las Vegas	Las Vegas, NV, USA	Paulette R. Tandy, Ph.D.	Comprehensive
University of New Orleans	New Orleans, LA, USA	Joyce C. Lambert, Ph.D., CIA	Comprehensive
University of North Texas	Denton, TX, USA	Jose Lineros, CIA	Comprehensive
University of Pisa	Pisa, ITALY	Giuseppe D'Onza, Ph.D.	Comprehensive
University of Pretoria	Pretoria, SOUTH AFRICA	Jacobus O. Janse van Rensburg, CIA, CCSA	Center
University of South Africa	Pretoria, SOUTH AFRICA	Maud Van Wyk, CIA	Comprehensive
University of Southern California	Los Angeles, CA, USA	Rose Layton	Foundation
University of Texas at Austin	Austin, TX, USA	Steve Goodson, CIA, CCSA, CGAP, CRMA	Comprehensive
University of Texas at Dallas	Richardson, TX, USA	Joseph A. Mauriello, CIA, CFSA, CRMA	Center
University of Texas at El Paso	El Paso, TX, USA	Grace Mubako, Ph. D, CIA	Foundation
University of Waterloo	Waterloo, ON, CANADA	Clark Hampton, Ph.D.	Foundation
Utah Valley University	Orem, UT, USA	James A. Bailey, Ph.D., CIA	Comprehensive
Wayne State University	Detroit, MI, USA	Mark C. Savitskie	Foundation

Allikas: IIA kodulehekülg

Lisa 33. Põhiliste erialaainete ja lisaainete nimekiri EBS-is, TÜ-s, TTÜ-s

EBS-i rahanduse ja majandusarvestus		TÜ-i finantsjuhtimine		TTÜ-i audiitortegevus	
Põhiained	EAP	Põhiained	EAP	Põhiained	EAP
Audit ja maksundus	6	Audiitorkontroll	3	Siseaudit	6
Finantsaruannete analüüs	6	Ettevõtte kulude ja tulemuslikkuse juhtimine	6	Magistriseminar (majandusarvestus, audiitortegevus)	6
Finantsaruandlus I	3	Ettevõtte rahandus	6	Finantspettused ja eetika	6
Finantsaruandlus II	3	Ettevõtte väärtuse juhtimine	3	Kontserniarvestus	6
Ettevõtte rahandus edasijõudnuile	6	Finantsarvestus edasijõudnutele	3	Audiitortegevuse alused	6
Finantsinstrumentide väärtuse hindamine	6	Finantsjuhtimise praktika	6	Finantsaruannete audit	6
Portfelli- ja alternatiivsete investeeringute juhtimine	6	Finantsmodelleerimine	3	Erialapraktika	6
Kvantitatiivsed meetodid rahanduses	6	Finantstuletisinstrumentid	3	Finantsaruandlus ja -analüüs	6
–	–	Finantsökonomeetria	3	–	–
–	–	Investeeringute analüüs	6	–	–
–	–	Rahvusvaheline arvestus ja aruandlus	3	–	–

Lisa 33 järg

Lisaained	EAP	Lisaained	EAP	Lisaained	EAP
Äriühingu valitsemine	3	Ettevõtluse regulatiivne keskkond	3	Ettevõtlus ja äri planeerimine	6
Ärianalüüs	3	Innovatsiooni juhtimine	3	Ettevõtte rahanduse süvakursus	6
Projekti- ja portfelli juhtimine	6	Majandusteooria juhtidele	6	Strateegiline juhtimisarvestus ja kulujuhtimine	6
Suhtlemisoskused	6	Organisatsiooniteooria ja -kultuur	6	Finantsarvestuse süvakursus	6
Globaalne majandus ja poliitika	6	Statistiline ja ökonomeetriline analüüs	6	Finantsjuhtimine - Juhtumianalüüs	6
Juhtimisökonomika	6	Strateegiline eestvedamine	6	Rahvusvaheline arvestus: teooria ja praktika	6
Juhtimisotsuste tegemine ja finantsid	6	Ettevõtlus II	3	Arvestus ja audit riigiasutustes	6
IT äris ja juhtimises	6	Kinnisvara rahandus	3	Rahvusvaheline maksundus	6
Rahvusvaheline äriõigus	6	Konkurentsiõigus	3	Rahanduse ja majandusarvestuse alane kommunikatsioon	6
Personalijuhtimine	6	Maksuõigus	3	Analüüsimeetodid äriuuringutes	6
Strateegiline juhtimine	6	Töösoorituse ja tulemuslikkuse juhtimine	3	–	–
Turunduse strateegiline juhtimine	6	Uue meedia semiootika	3	–	–

Allikas: EBS, TÜ, TTÜ kodulehekülj ja ÕIS, autori koostatud